

2016 • 7

LXIX. évfolyam • július

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Balla Sándor
Benkő Levente
Demeter Zsuzsanna
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 - 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

9 771221 869165

Tartalom

Killyéni András: A sport ünnepe 3

közösség

Kiss László, Lutter Imre: A dolgok változnak. A vers örök 4
Kovács Ágnes, Megyasszai Júlia: Kulturális élet Krassó-Szörényben. 8
Boldizsár Zeyk Imre: Guttman Mihály emlékére 11

színpad

Andorkó Júlia, Kocsis Tünde: Őszintén az ŐszinTE versszínházról 13

kibeszélő

Laczkó Vass Róbert: Nyitott szemmel XXIX. Ausztronézópontok. 1. rész 17

enciklopédia

Fazakas László: Botrányos vízügyek Kolozsváron a 19. század végén. 22

tudomány

Kósa-Kiss Attila: Az égbolt varázsa 25

könyvesház

Fleisz Katalin: Észrevétlen, lappangó hiányok 28

emlék-lapok

Merényi-Metzger Gábor: Gróf Gyulaffy László halálának és temetésének
bécsi anyakönyvi forrásai 30

Lapszámunk szerzői:

Andorkó Júlia – irodalomtörténész, szerkesztő, Vargyas
Boldizsár Zeyk Imre – ny. tanár, Tordaszentlászló
Fazakas László – történész, Kolozsvár
Fleisz Katalin – magyartanár, Kolozsvár
Killyéni András – sporttörténész, Kolozsvár
Kiss László – népművelő, rendező, Budapest
Kocsis Tünde – rendező, Kolozsvár
Kósa-Kiss Attila – meteorológus, amatőr csillagász, Nagyszalonta
Kovács Ágnes – muzeológus, művelődésszervező, Kecskemét
Laczkó Vass Róbert – színművész, Kolozsvár
Lutter Imre – előadóművész, Budapest
Megyasszai Júlia – vallás tanár, Rescabánya
Merényi-Metzger Gábor – történész, Budapest

Címlapkép: Fantáziakép az OGLE-2005-BLG-390 (becenevén Hoth) bolygóról. Forrás: NASA,
ESA és G. Bacon (STScI)

A hátsó borító képe: Magyar Versmondók Egyesülete

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

www.szabadsag.ro
Szabadság

Paprika Rádió
Fülön csíp.
95,1 fm

A sport ünnepe

„Győztünk! A vívók! A sportnak művészi fajtájában: elsők vagyunk, az elsők között! Július hó 23-ik napján szállt fel először a győzelmi árbóczra magyar nemzetünk dicsőséges lobogója! A versenyek tízedik napján! Nekünk az utolsó órában! Vágyva vágytunk a győzelemre! Izgatottan, türelmetlenül lestük a jó hírt. S íme! Meghozta a távíró. A váratlan győzelmet osztatlan örömünk fogadja!” Ekképp számolt be a Sport-Világ 1908. július 26-i száma a magyar kardvívócsapat olimpiai győzelméről. Ekkor már igen nehéz napokon volt túl a magyar sportszerető társadalom: hosszas harc után elnyert igen jelentős támogatásnak köszönhetően az addigi legnagyobb magyar olimpiai csapat utazhatott ki Londonba, ennek ellenére egyetlen aranyérem sem született az első kilenc versenynapon. És aztán érkezett az első örömmümp, s vele együtt a helyszínről küldött táviratok sokasága is, amelyekben a helyszíni tudósítók a kis magyar csapat örömet tolmácsolták. S ugyanakkor Budapesten és szerte az országban mindenki a friss lapokat várta a kávéházakban, mindenki a sikerekről áradozott.

Ugye, kedves olvasó, száznolc év alatt a technikán kívül szinte semmi sem változott. Ma is izgalommal várjuk a sport legnagyobb ünnepét, az olimpiai játékokat. Követjük az indulási jogosultság, vagyis a kvóták szerzését, várjuk az ünnepélyes megnyitót, az olimpiai láng fellobbanását a riói stadionban. Szorítunk kedvenceinknek, a megszállottabbak már a selejtezők és a döntők napjait is bejelölték a naptárban.

Hiszen sportnemzet a magyar! Részt vettünk Kemény Ferenc révén a Nemzetközi Olimpiai Bizottság megalapításában, illetve az első, 1896-os athéni olimpia lebonyolításában. Sőt, rövid ideig Budapest neve is felmerült az első olimpia helyszínéeként; 1908-tól folyamatosan jeleztük, szeretnénk olimpiát rendezni. 1914-ben nem számított a háború híre sem, előszavazást nyertünk, és komoly szervezéssel láttunk hozzá az 1920-as budapesti olimpia megrendezéséhez. Aztán jött a világháború, és a tragikus kimenetel nem tette lehetővé a világvrseny megrendezését. Sőt, 1920-ban meg sem hívtak a játékokra, mert a vesztesek táborába tartoztunk.

Ennek ellenére, amikor csak a háború vagy a politika nem tartott távol, a magyar sportolók ott voltak, és büszkén versenyeztek. Talán foghatjuk a magyar sorsra, hogy sokszor a magyar szív más ország színeiben versenyzett; és például a zágoni Szabó Katalin érmeit nem számolhatjuk hozzá a magyar sport nagy győzelmeihez. Igen, a statisztikákból hiányzik, de a magyar szív magáéna vallja.

A második bécsi döntést követően, 1940 őszétől, Magyarországon egy téli olimpiai síközpont kiépítését kezdték meg annak érdekében, hogy téli olimpiát rendezhessenek itt. A helyszínt a Radnai-havasok lábánál található Borsa település közelében jelölték ki, és a háború ellenére óriási anyagi befektetések mellett alakították itt ki a sípályákat, építettek síugrószáncot, olimpiai szállodát és kabannákat. 1944-ben az első nemzetközi versenyen német, magyar és lengyel versenyzők találkoztak itt. A sport pedig felülírt minden háborús szabályt, a sportszerűség eszméje pedig diadalmaskodott: az itt bujdosó lengyel versenyzőt „háborús bűnökért” már halálra ítélték Németországban, de a német sportolók egy pillanatig sem gondoltak arra, hogy ezt jelenteni kellene a hatóságoknak.

Hiszen a sportban nincs helye a politikának. Az éppen befejeződött labdarúgó Európa-bajnokság is megmutatta, hogy a sport akár egy teljes nemzetet is képes összekovácsolni. Kívánom, kedves olvasó, hogy folytassa ezt a riói olimpia is, a Gyorsabban, magasabbra, erősebben! jelszóval. Legyen a 2016-os olimpia a sport teljes győzelme a háború, a széthúzás, a kegyetlenség és a kishitűség felett! S miként az ókori Hellaszban az olimpiai játékok idején: hallgassanak el a fegyverek.

Kiss László
Lutter Imre

A dolgok változnak. A vers örök

Bemutakozik a Magyar Versmondók Egyesülete

A Magyar Versmondók
Egyesülete azzal
a céllal alakult, hogy
hatékony részt vállaljon
a magyar nyelvű
vers- és prózamondás
szervezésében, illetve
irányításában...

Mindennapi rutinjaink, megoldandó feladataink, kihívásaink közt gyakran észre sem vesszük, hogy a legnehezebb időszakokban egy-egy költemény, mélyen igaz verssor, bölcsesség segít át a bajokon. Az emelkedett, örömteli pillanatokban a költészet, az egymásnak mondott, elmormolt, eldúdolt, vagy sms-ben elküldött igaz, érzelemdús idézet is lelki gyógyírként hat. Pedig mennyire így van! S hogy a legtisztább emberi érzések és gondolatok tiszta forrását magától az embertől halhassuk, és ne csak könyvekben lássuk, azért rengeteget tesz a Magyar Versmondók Egyesülete, amely a Kárpát-medencében és a tengeren túl is a magyar nyelv, valamint a páratlanul gazdag magyar költészet, a tiszta érzelmek és gondolatok tolmácsolásáért, megértéséért, illetve megérezéséért tesz nap mint nap. Ezt vallja Kiss László, a szervezet alapító elnöke.

A rendszerváltás utáni évek (1989–1990) első pozitív eredménye, jelentős hozzájárulás az amatőr művészeti területek civil szakmai szervezeteinek létrejöttéhez. A Magyar Versmondók Egyesülete azzal a céllal alakult, hogy hatékony részt vállaljon a magyar nyelvű vers- és prózamondás szervezésében, illetve irányításában, továbbá hogy tömörítse, összefogja és segítse a hazai, valamint a Magyarország határain kívül élő amatőr vers- és prózamondókat, a hivatásos előadóművészeket, eljátszók szakmai érdekvédelmét, és gondoskodjon a versmondók képzéséről.

Megalakulása óta eleget tesz korai célkitűzéseinek: bemutatkozási alkalmakat, fesztiválokat szervez, összehangolja a hazai versmondó eseményeket, képzéseket; tábortokat működtet, folyóiratot ad ki, honlapokat üzemeltet és könyveket jelentet meg. Ezek a tevékenységek a hazai és az anyaország határain kívüli magyar versmondó kultúra színvonalának emelkedését és

szervezettségének fejlődését eredményezik. A szervezet fő céljának tekinti, hogy a versmondás a szélesebb nyilvánosság számára is többet jelentsen a klasszikus értelemben vett verstolmácsolásnál, és hogy a vershez kapcsolódó műfajok beépüljenek a köztudatba a mindennapok szerves részeként. Hogy jó úton haladnak, azt jelzi az is, hogy az egyesület taglétszáma meghaladja az 1200 főt. A különböző versenyek, képzések, műhelyek és táborok révén az Egyesületnek már több tízezer versmondóval sikerült kapcsolatba kerülnie.

A Magyar Versmondók Egyesülete elsők között ismerte fel a költészet és a versmondás Kárpát-medencei jelentőségét, azaz hogy a magyar költészet és annak tolmácsolása a közös gyökerek legelemibb része, az anyanyelv ápolásának és megtartásának letéteményese, valamint kiemelt történelmi, kulturális és közösségi szerepe van a magyarság identitásának erősítésében. Az egyesület célja, hogy a vers emberhez közelebbé váljon, a költészet – mint a magyar nyelv éltetője – társadalmi rangját visszakaphassa.

A szervezet tagozatai korosztályonként és szakmai alapon szerveződnek. Ifjúsági, felnőtt, nyugdíjas, pedagógus és szakmai tagozatokba tömörülnek a versmondók. A tagozatok munkáikat összehangoltan végzik. Ennek eredményeként az általános iskolai korosztályt tömörítő ifjúsági tagszervezet a versmondást meghaladva a tanulók mindennapi kommunikációjában is segít, azért hogy a diákok a magyar nyelvet törvényszerűségeinek megfelelően használják. Számos tehetségkutató és tehetséggondozó, valamint esélyegyenlőséget segítő rendezvényt támogatnak és szerveznek, például Siklóson, Zsám-békon, vagy Tatán, ahol az enyhén fogyatékos gyerekek – Eötvös József nevét viselő – vers- és prózamondó versenyre,

valamint a beszédfigyafatékas gyermekek számára az Őze Lajos Versmondó Verseny nyújt segítséget életük könnyebbé tételéhez. Az utóbbi évek eredményeként könyvelhetik el a szépkorú versmondók jelentkezését és jelenlétét – nem különben sikerességét – a versmondó eseményeken, amely példaértékével jó hatással van az ifjabb nemzedékekre.

A Magyar Versmondók Egyesületének nemcsak az országon belül, de a határokon túl is számos tag- és társ-szervezettel tart kapcsolatot. A legaktívabb szervezetek Győr-Moson-Sopron megyében, az északkelet-magyarországi régióban (Miskolc központtal), Közép-Magyarországon, Veszprémben, Egerben, a Délvidéken (Vajdaságban), Zilahon, Dél-Kaliforniában (Los Angeles központtal), Lendván, New Yorkban, San Diegóban és Torontóban léteznek. Jó együttműködő partnere az Egyesületnek a Nemzeti Színház, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház, a Soproni Petőfi Színház, a Forrás Színház és a Váci Dunakanyar Színház.

A Magyar Versmondók Egyesületének kiemelt rendezvényei

A nagy országos vers- és prózamondó versenyek közül – más szervezetekkel együtt – kezdeményezésük révén született újjá a József Attila vers-, énekeltvers- és prózamondó verseny 1996-ban, amely azóta is a legrangosabb versenyek közé tartozik. Közreműködő segítők voltak a Berzsenyi, a Csokonai, a Ratkó, az Arany János, a Petőfi, az Anyám fekete rózsá, a Radnóti, a Babits és még számos megyei, regionális és helyi versmondó versenyeknek. A társszervezetekkel közösen megvalósított legrangosabb versenyek közé tartozik a Regösök húrján országos általános iskolás vers- és prózamondó találkozó és verseny, mintegy tizenöt helyszínen, a Latinovits Zoltán országos vers- és prózamondó találkozó, az Illyés Gyula nemzeti vers- és prózamondó verseny, valamint a Költészet tavasza – költőtálkozó és versmondó verseny Zilahon. De a Sinka István vers-, énekeltvers- és prózamondó verseny Vésztőn, a Szabó Lőrinc vers- és prózamondó verseny Keszthelyen, az évenkénti áprilisi VersGála, vagy a legújabb rendezvény, a Nemzeti VERSeny – a Nemzeti Színházzal karöltve – is hatalmas népszerűségnek örvend.

Lutter Imre a Kaleidoszkóp VersFesztiválok egyikén

Kaleidoszkóp VersFesztivál

A Kaleidoszkóp VersFesztivált 1998-ban indította útjára az Északkelet-magyarországi Regionális Versmondó Egyesület és a Miskolci Egyetem hagyományteremtő céllal, Bella István Kossuth- és József Attila-díjas költő, műfordító védnökségében. Az azóta valódi művészeti fesztivállá nőtt eseménysorozat célja az évfordulós költők, írók alkotásaival, a pódium- és a színházművészet jeles képviselőivel az aktív emlékezés, a magyar költészet népszerűsítése, a társadalom minél szélesebb rétegeit megszólítva. A Kaleidoszkóp VersFesztivál nemzetközivé válásával a Kárpát-medence hét országa kapcsolódott be a programokba. A kor új művészeti kihívásait is szem előtt tartva a versmondás mellett a versenyprogramba tartoznak: a mozgásszínház, a performanszok, az utcaszínházi előadások, az előadóestek, a monodrámák, az énekelt- és megzenésített versek, valamint a világzene és a versfilm. A rendezvény minden évben másik városból jelentkezik. A fesztivál alapító igazgatója Lutter Imre Radnóti-díjas előadóművész.

Nyári táborok, műhelyek, szemináriumok

A nyári intenzív képzések célja az amatőr versmondók összefogása és képzése, azaz felkészítésük a tudatos előadóművészi magatartásra, valamint

a tehetséges vers- és prózamondók felkészítése az előadóművészi és színészi pályára.

A Magyar Versmondók Egyesülete különböző táboraiból az elmúlt húszegynéhány év alatt számos, ma már elismert fiatal művész került ki, s választotta hivatásul a színházművészetet – köztük volt Fehér Tibor, Kurta Niké, Bakos-Kiss Gábor, Kinizsi Ottó, Bertóti Johanna, Zámboi Soma és sokan mások.

Budapesti Versmondó Klub

A klub feladata a Budapesten élő és vonzáskörzetébe tartozó versmondók képzése, illetve továbbképzése műhelyfoglalkozások keretében, amelyek részét képezi a költőtálkozók – hogy jobban megismerkedhessenek a kortárs költészet kiválóságaival. A Klubot a Budapesti Művelődési Központtal közösen működtetjük.

A Magyar Versmondók Egyesülete különböző táboraiból az elmúlt húszegynéhány év alatt számos, ma már elismert fiatal művész került ki, s választotta hivatásul a színházművészetet.

Közös versmondás Tatabányán a Magyar Versmondók Egyesülete szervezésében

Vers- és prózamondó előadóművészeti szakképzés

A Magyar Versmondók Egyesülete kidolgozta a vers- és prózamondó szakképesítés tematikáját, amellyel jogosultságot szerzett arra, hogy akik a vers- és prózamondást hivatásos formában is művelni szeretnék, azok számára képzés keretében vizsgafelkészítést és előadóművészeti szakképesítést nyújtsanak.

Első Magyar Versszínház

A versszínház olyan színpadi műfaj, művészeti szerveződés, alkotóműhely, amely teret biztosít, illetve lehetőséget kínál régi és új kifejezési formáknak a tartalmak létrehozására. Ugyanakkor ösztönzi az amatőr és hivatásos színház-, előadó- és társzművészeket olyan művészi alkotások színpadra állítására, amelynek központi tartalma, gondolata a vers kifejezése, illetve tágabb értelmű színpadi, valamint színházi eszközökkel való megszólaltatása.

A versszínház célja a vers, a költői mű szolgálata minden létező színpadi

A versszínház célja a vers, a költői mű szolgálata minden létező színpadi formában... A versszínház joggal tekinthető önálló műfajnak.

formában: klasszikus és kortárs, önálló és társas előadóestek, költészet által ihlette mozgásszínház, verses performanszok, elbeszélő költemények nagyszínpadi előadásai, verszenei produkciók, költészetből eredő világzene és verses utcaszínház révén. A versszínház ezek alapján joggal tekinthető önálló műfajnak.

Funkcióját tekintve a versszínház bemutatkozási tér is egyben: a Magyar Versmondó Egyesülete 2009-ben alapította meg az Első Magyar Versszínházat.

A legjelentősebb bemutatók: Arany János: *Toldi* (A Forrás Színházzal koprodukcióban, 45 bemutató, 2010-ben Taps-díjat nyert); *Emlék és varázslat – Radnóti verskoncert* (Radnóti születésének 100. évfordulóján); *Üveggolyók* (Versszínházi bemutató Határ Győző műveiből); Ratkó József: *Segítsd a királyt!* (Felolvasó-színházi bemutató Ratkó József korszakos drámájából a Ratkó József Emlékévben, a bemutató a Soproni Petőfi Színházban volt).

Honlapok, kiadványok

Az Egyesület több világhálós oldalt működtet. A központi portál – A vers oldala (www.vers.hu) – információkban gazdag, kiváló kiindulási pont a költészet és a versmondás iránt érdeklődők tájékozódásához. A www.vers.hu a világháló egyik legátfogóbb versportálja, közösségi funkciókkal, áttekinthető rendszerrel és friss vershírekkel. Az oldal több szolgáltatást is kínál: a regisztrált felhasználók maguk szerkeszthetik saját

verseik oldalát vagy kérhetnek – online – verset. A szakmai közönség számára a legszélesebb palettát kínálja a versenyek, a műhelyek és a táborok terén. A látogató irodalmi utazást tehet az évfordulós költők berkeiben, *A hónap eseményei* címen az év minden napjára megtalálhatja a múlt legfontosabb költészeti és színházi eseményeit, az *Alkalmi versek* link pedig az épp időszerű ünnepekhez, hagyományokhoz, családi vonatkozású eseményekhez kínál verseket. Mindemellett a versszínház is e portálon tájékoztatja a látogatókat bemutatásáról. A honlapot évente több mint kétszáz ezer egyedi felhasználó látogatja meg. Az oldalról elérhető az Egyesület többi tematikus honlapja is: www.versmondo.hu – a Versmondó folyóirat elektronikus változata; www.versfesztival.hu – a Kaleidoszkóp nemzetközi VersFesztivál honlapja; www.versradio.hu – az online Versrádió honlapja.

A hazai versmondás egyetlen szakmai orgánumát, a Versmondó című, negyedévente megjelenő folyóiratot 1993-óta adja ki a Magyar Versmondók Egyesülete.

A Versmondó folyóirat

A hazai versmondás egyetlen szakmai orgánumát, a *Versmondó* című, negyedévente megjelenő folyóiratot 1993-óta adja ki a Magyar Versmondók Egyesülete. A lap tanulmányok, kritikák és a versmondók szakmai felkészülését segítő módszertani, illetve képzési anyagok, valamint közérdekű információk közlésével segíti tájékozódni és felkészülni az érdeklődő olvasót, és friss információkhoz juttatni a verskedvelőket. A lap versértelmezések sorát, illetve egy-egy költő részletesebb bemutatását közli, továbbá az anyanyelv, az élőbeszéd ápolását szolgáló tanulmányokat is publikál. Elemzi a versmondó körök, műhelyek és klubok munkáit, produkcióit, bemutatja az amatőr és hivatásos társulatokat, továbbá portrét mutat be a versmondókról, az előadóművészekről, a rendezőkről, a dramaturgokról, az írókról és a költőkről. A *Versmondó* viszonylag rövid idő alatt komoly szakmai tekintélyt vívott ki magának:

számos neves, a versmondás elméletével foglalkozó szakember, valamint irodalomtörténészek, írók, költők csatlakoztak a laphoz, támogatva annak szellemiségét és elismerve rendkívül magas színvonalát. A folyóirat 1997 augusztusától az interneten is olvasható, a napi egyedi látogatóinak a száma kétszáz körül van. Az újság a szellemi kapocs szerepét tölti be az anyaországban és azon kívül élő, versmondással foglalkozó magyarság között. Főszerkesztője az 1993-as indulástól fogva Kiss László.

Versrádió

A Magyar Versmondók Egyesületének viszonylag friss szolgáltatása az online Versrádió (www.versradio.hu), amely a legújabb fóruma, megszólalási lehetősége a versmondóknak. A rádió 2006-ban indult el, jelenlegi formájában, 2010-ben elnyerte a Magyar Marketing-szövetség Az Év Honlapja-különdíját. A rádió műsorában, amelybe a honlap megnyitásával kapcsolódhat be az internetező, klasszikus költők művei hallhatók klasszikus előadók tolmácsolásában, vagy kortárs szerzők verseit adják elő fiatal és érett, amatőr és hivatásos versmondók. Az oldal főszerkesztője Lutter Imre, a Magyar Versmondók Egyesületének ügyvezető elnöke.

Kiadványok, módszertani könyvek, konferenciák:

Versmondók Könyvtára (sorozatszerkesztő: Kiss László): *Egy műfaj tündöklése; Kortársaink; Novelláskönyv; Keltsd életre 1-2.; Társas játék; Tanuld és tanítsd a jobbat; Hovatovább?*

A Kávészünet-zenekar

Kaleidoszkóp Könyvsorozat (sorozatszerkesztő: Lutter Imre): Egyetemi, főiskolai hallgatók pályakezdő írásai-ból tallóz a kötet (*Éltem irtam érted...; Virágzó kopjafák; A pillanat története; Látó határ; Szavak sziluettje; Lánctánc; Szárnyak hullámverésben; Firka a falra; Jelen-lét; Retúr*).

Hangoskönyvek, CD-k: *Memento – túl a gyászon (2014); Dupla hangoskönyv a Holokauszt költészetéből; Bíbor parázzson – Radnóti másképp (2014); Radnóti nyomán – dupla korongos hangoskönyv.*

Konferenciák

A Magyar Versmondók Egyesülete fontos feladatának tekinti a vers- és prózamondással kapcsolatos elméleti, módszertani kérdések gondozását. Ennek eredményeként születtek meg a hiánypótló és korszerű kiadványok (*Keltsd életre 1-2.* kötetek), illetve a műfaj problémáit áttekintő konferenciák: *Egy műfaj tündöklése... (1998);*

Versrendezés-konferencia (2002); Keltsd életre... (2012); Keltsd újra életre... (2014); Latinovits-konferencia (2015).

Egyesületközi kapcsolatok határon túli társadalmi és versmondó szervezetekkel

A Magyar Versmondók Egyesülete évek óta építi nemzetközi kapcsolatait. A vezetők ösztönzik regionális és megyei szervezeteiket, műhelyeiket, hogy konkrét együttműködések alakítsanak ki a határon túli versmondással foglalkozó szervezetekkel a kölcsönös-ség jegyében. Szlovákiában, Szlovéniában és a Vajdaságban, a Partiumban önálló műhelyek, szervezetek alakultak és csatlakoztak az ernyőszervezethez. Az igényeknek megfelelően teret nyújtanak az anyaország határain kívül élő magyar nyelvű versmondóknak, akik rendszeresen részt vehetnek a Vajdasági Szép Szó Műhely rendezvényein, valamint Erdélyben (Székelykeresztúron, Zilahon) és a felvidéki Rimaszombatban.

A Magyar Versmondók Egyesületének 2016-ban megválasztott vezetői:

Tiszteletbeli elnök: Buda Ferenc Kosuth- és József Attila-díjas költő. Elnök: Kiss László, ügyvezető elnök: Lutter Imre, irodalmi alelnök: Turczy István, szakmai alelnök: Pataki András, versszínházi alelnök: Wiegmann Alfréd, kommunikációs alelnök: Szennik Éva, szervezési és pályázati alelnök: Zánki-Tóth Enikő, kreatív alelnök: Kinizsi Ottó.

Díjátadás a Regösök Húrján versenyen

Kovács Ágnes
Megyasszai Júlia

Kulturális élet Krassó-Szörényben

Krassó-Szörény megye lakosságának mintegy 1,5 százaléka magyar. A közösség fele, közel 1800 személy a megyeszékhelyen, azaz Resicabányán él.

Krassó-Szörény megye lakosságának mintegy 1,5 százaléka magyar. A közösség fele, közel 1800 személy a megyeszékhelyen, azaz Resicabányán él, a másik fele pedig szétszórta Anina, Újmoldova, Oravicabánya, Boksánbánya, Karánsebes és Nándorhegy városokban, valamint a környező falvakban is élnek kisebb magyar közösségek. A Templom és Iskola Szórványegyesület csoportos kiszállások révén vallásos és kulturális programokat szervez a megye szórványmagyarságának. Szükség van rá, hogy ezeket a közösségeket rendszeresen látogassák, a családokat pedig megkeressék, mert ezekkel az emberekkel évtizedeken át nem foglalkozott senki. A katolikusoknak nincs magyar miséjük, nem olvasnak magyar sajtót, és nincs Magyar Házuk, ahova rendszeresen összejárhatnának. Ezért Resicabányán, a Govondár negyedben és Újmoldován is vásároltunk egy-egy lakást, amely Magyar Központként segíti őket az önszerveződésben, és helyet ad a magyar programoknak.

A szórványokban bálákat, színházi előadásokat, nótaesteket, történelmi és egyéb jellegű programokat szervezünk.

A Resicabányai Református Templom és Iskola többrendeltetésű épületében 2011 szeptemberétől beindítottuk a magyar óvodát-napközit, amely két szakképzett óvónóval működik. Ez az egyedüli magyar tanintézmény a megyében. Minden évben táborot szervezünk a resicabányai gyermekeknek és fiataloknak, a cél kiragadni őket legalább egy hétre a román környezetből. A Petőfi Program ösztöndíjasai, a szegedi néptáncosok és a helyi önkéntesek jóvoltából magyar műsorok – táncházzal, kézműves foglalkozások – várják szombatonként a gyermekeket és a fiatalokat. De versmondó esteket és színdarabokat is szervezünk, nemzeti és egyházi ünnepeink alkalmával pedig megemlékezéseket tartunk a helyi Hóvirág Daloskör részvételével a megye több településén.

2015. november 15-én első alkalommal vendégszerepelt Resicabányán, a Templom és Iskola épületében a temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház bábtagozata. Lázár Ervin meséje nyomán készült előadásukkal, *A hétfejű tündérrel* varázsolták el a resicai magyar óvodásokat és kisiskolásokat. Több kisgyermek először vett részt bábszínházi előadáson, és az est különlegességét a darab szokatlan bábtechnikája csak még inkább fokozta. Mesekönyvek lapjaihoz hasonlítható leginkább *A hétfejű tündér* díszlete: ahogyan haladt előre a történet, úgy lapozták tovább a háttérül szolgáló „mesekönyvet” a színészek. A szereplők kétdimenziós bábfigurái pedig a lapok közül bukkantak fel, és oda is bújtak vissza. „A temesvári magyar színház fontosnak tartja a szórványmagyarság kulturális identitásának megőrzését és támogatását, valamint a helyi magyar nyelvű intézményekkel való szakmai kapcsolatokat

Farkas Ibolya kiállításának megnyitója Resicabányán az idei Bánsági Magyar Napokon

kiépítését és fenntartását” – olvasható a színház honlapján. Ehhez az ars poeticához híven látogatott el a bábtagozat Resicabányára, és csempészett egy kis magyar nyelvű színházi élményt a helyi gyermekek és szüleik mindennapjaiba.

A szüreti bált több mint 150 fő részvételével tartották meg 2015. november 21-én Resicabányán, ahol a Templom és Iskola Szórvány Egyesület meghívására a verseci Petőfi Sándor Kultúregyesület néptáncgyűjtése és a nagykikindai Róna táncsoport lépett fel – mindkét bánsági település ma a szerbiai Vajdaság tartományának a része. A talpalávalót a nagykikindai Virradó népi zenekar húzta, a zenét a resicai Szilágyi Ádám biztosította. A néptáncgyűjtések bemutatója során nemcsak a dél-alföldi zenével és táncokkal ismerkedhetett meg a resicai közönség, hanem a táncosokon megcsodálhatta a hagyományos délvidéki népviseletet is. Majd Tápai Róbert Nagyikindáról és Virág Bene Klára, a verseciek vezetője néhány szóban bemutatta hagyományőrző munkájukat. A bál tánctanítással egybekötött táncszalaggal folytatódott, amire a fiatalok és a kissé régebbi fiatalok is lelkesen csatlakoztak. Majd a táncban megfáradt közönség finom szilágyi töltött káposztából és egy kis temesrékási borból meríthetett erőt az újabb csárdásra.

A resicai magyar bál kiváló alkalmat teremtett arra, hogy a jelenlévők kulturált körülmények között szórakozhassanak. Az esemény iránti érdeklődést jelzi, hogy a helyi magyar közösség tagjai a belépőjegyeket néhány nap alatt elkapták. De nemcsak a mulatozásról szólt az este, hanem a Bánság romániai és szerbiai oldalán élő magyarok ismerkedéséről, kapcsolatépítéséről és barátkozásáról is. A Romániában élő

Verseciek a szüreti bálon

bánsági magyar fiatalok egymás között már sokkal inkább a román nyelvet használják, itt azonban anyanyelvük volt a közös nyelv, amelyen meg tudták egymást érteni a verseci és nagykikindai fiatalokkal. Így hatványozottan volt a jelen a bálban a hagyományőrzés és a nyelvpolás.

A Farsangi Magyar Bált hagyományteremtő céllal rendezte meg 2016. január 23-án, Resicabányán a Templom és Iskola Szórvány Egyesület, a készülődés azonban már jóval korábban elkezdődött. A bált megelőző szombaton a resicai gyermekek és fiatalok álarckészítő kézműves foglalkozáson vehettek részt Kovács Ágnes ösztöndíjas vezetésével. A helyi óvodások is elkészítették saját farsangi maszkjukat, így például tündéreknek, kalózkodnak és nyomozóknak beöltözve vettek részt a bálban.

Míg a gyermekek az álarckokat és a jelmezeket cserélték, addig a felnőttek élő zenére járták a csárdást a Szeged Néptáncgyűjtés tagjai, Adorjányi-Szabó Nóra, Számfira Máté, Nagy Zita

De nemcsak a mulatozásról szólt az este, hanem a Bánság romániai és szerbiai oldalán élő magyarok ismerkedéséről, kapcsolatépítéséről és barátkozásáról is.

és Adorjányi Botond közreműködésével – utóbbiak 2015. szeptember óta havi rendszerességgel tanítják a resicai fiatalokat csárdászni. 2016. februártól pedig már nemcsak gyermekeknek, hanem felnőtteknek is indult táncszalag Resicabányán Zita és Boti vezetésével.

A fiatalok néptáncbemutatója után tanítással egybekötött táncszalag következett, mindehhez a temesvári Szinkron Együttes húzta a talpalávalót, vacsorára a finom töltött káposzta sem maradt el. Az élő zene varázsa és a táncosok lendülete magával ragadta a bálzókat, szinte sohasem volt üres a táncparkett. Volt olyan vendég is, aki hívás közben kirakta a telefonját az asztalra, így „közvetítette” a magyar zenét a bálban részt venni nem tudó barátainak. Hogy mi a titka a sikernek? „A minőségi munka – legyen szó zenélésről, néptáncról, tanításról – mindig meghozza a gyümölcsét. Csak így érdemes csinálni” – mondta a bál végén Szabó Ferenc, a Szinkron Együttes vezetője.

A bálban közel 150 fő vett részt, de a rendezvény sikerességének és eredményességének az egyik fokmérője az is, hogy sikerült becsalogatni több olyan resicabányai és környékbeli magyart is, aki eddig nem vett részt magyar

Szüreti bál Resicabányán

Az Ébresztő című információs lap célja a közösségformálás, a magyarságtudat erősítése.

rendezvényeken. Reméljük, ez a pozitív tendencia folytatódik!

Idén először Resicabánya is bekapcsolódott a Temesvár központú Bánsági Magyar Napok műsorába. A rendezvényt sorozat április 30-án kezdődött Resicabánya új negyedében, Govondáron, a Magyar Kulturális Központ átadójával. Ezáltal hivatalosan is megnyitotta kapuit a resicabányai magyarok új találkozóhelye, amelyet 2015-ben vásárolt meg a resicabányai református egyházközség a Nemzetpolitikai Államtitkárság segítségével. A kulturális és közösségi céloknek megfelelően felújított és berendezett földszinti, kétszobás, konyhás, fürdőszobás lakás 2016 februárja óta már „próba üzemmódban” működik: hétfőnként csigatésztát készítenek az asszonyok, keddenként magyar nóta és népdaléneklés zajlik a központ falai között, szerdánként a Magyar Asszonyok Klubjába várjuk a hölgyeket.

A székházavató után azonban senki sem ment haza, ugyanis színházi előadással folytatódott a Bánsági Magyar Napok. 18 órától a govondári Líra Teremben lépett fel a Vajdaságból érkező tóbai Petőfi Sándor Művelődési Egyesület műkedvelő színtársulata.

Mindkét humoros színdarabjuk – a *Lónak vélt menyasszony* és a *Viaszkvirág* – egyöntetű sikert aratott a körülbelül hatvanfős resicai közönség körében, legalábbis a sok nevetés és tapsolás erre engedett következtetni.

2016. május 1-jén folytatódott a Bánsági Magyar Napok Resicabányán. Anyák napja alkalmából a református templomban, az istentisztelet után a Hóvirág Daloskör köszöntötte az alkalomhoz illő énekekkel az édesanyákat, amihez a gyülekezet tagjai is csatlakoztak egy-egy szívhez szóló versmondással. Az anyák napi műsor után az épület iskolai részében folytatódott a program Farkas Ibolya resicabányai születésű naiv festőművész kiállításának megnyitójával. A megnyitón az alkotó elmondta, hogy közel negyven évig tanított középiskolában matematikát, és nyugdíjazása után vágott bele fiatalkori álmába, a festésbe. Mint mondta, számos európai díj és tárlat után most ismét szülővárosában állít ki, hogy az itteni magyar közösség is megismerhesse festményeit. A virágcsendéletek és önarcképek között resicabányai motívumokra is bukkanhatunk az élénk színvilágú, aprólékosan kidolgozott festményeken. A megnyitó koccintással és szeretetvendégséggel zárult.

Május 3-án délután az esős idő ellenére, több mint ötven érdeklődő gyűlt össze egy közös főzésre a Templom és Iskola épületében, illetve udvarán. A Magyar Gasztronómiai Napon hagyományos magyar ételeket készíthettek a résztvevők helyi asszonyok vezetésével. A gulyáshoz először közösen megtisztították és feldarabolták a hozzávalókat,

majd az udvaron felállított sátor alatt – amire a zuhogó eső miatt nagy szükség volt – kitartóan őrizték, keverték a két bográcsban készülő gulyást. Közben készült a desszert is: miután az asszonyok begyúrták a fánkknak és a csörögének való tésztát, a legkisebbek szaggatták ki, illetve vágták és hajtották formára. A kisült fánkokat szintén a gyermekek szórták meg porcukorral. Az elkészült ételek egyöntetű sikert arattak, amit csak fokozott egy helyi termelő bora és pálinkája. Az este jókedvű nótázással zárult.

Május 7-én délután Farkas Ibolya festőművész tartott alkotódélutánt, amelybe nemcsak a gyermekek, hanem a szülők és a nagyszülők is bekapcsolódtak. Sok vízfestéssel, jó adag fantáziával és nem kevesebb bátorsággal készültek az élénk színek kavargásából álló nyomatok.

Magyar nótaesttel zárult május 8-án, vasárnap este a Bánsági Magyar Napok Resicabányán. A temesvári Magyar Színház művészeiből álló zenekar, a Shake Kvartett vendégszereplését közel hetvenen tekintették meg a govondári Közgazdasági Szakközépiskola éttermében. A színészenekar előadásában felcsendültek olyan ismert nóták is, mint a *Jaj, de szép két szeme van magának*, a *Rózsalevél* vagy a *Nem élhetek muzikaszó nélkül*, amelyeket együtt énekelt a közönség a színészekkel.

A júniusi második hét végén újabb rendezvénnyel gazdagodott a kis magyar közösség. Népzenei estet szerveztünk, ahol a szolnoki Tiszavirág Daloskör tagjai vezették a jókedvű nótázást, citerakísérettel a gyulai Kiss Ferenc szolgált, de megszólalt a hegedű, a kisbőgő, a tárogató is a szolnokiak jóvoltából. Ugyanezen az esten láttuk vendégül a pécskai Kisebbségi Hagyományőrző Egyesület tagjait, amelynek a néhány hónapja alakult citeracsapata itt lépett fel először nagyobb közönség előtt, és nagy sikert aratott. A jelenlévők jó néhány új dalt – köztük kalocsai népdalcsokokat is – megtanultak a jó ízű bográcsos elfogyasztása előtt.

A Templom és Iskola Szórványegyesület másik fontos éves tevékenysége az *Ébresztő* című információs lap kiadása, amellyel célunk a közösségformálás a szervezett programok révén, valamint a magyarságtudat erősítése.

A szórványegyesület által szervezett minőségi programok hozzájárultak ahhoz, hogy a szétszórtan élő magyarság közösséggé formálódjon, és hisszük, hogy programjaink és tevékenységeink révén a Krassó-Szörényben élő magyarok megmaradnak magyarnak.

A Magyar Ház avatója Resicabányán. A fényképeket Megyasszai Attila készítette

Boldizsár Zeyk Imre

Guttman Mihály emlékére

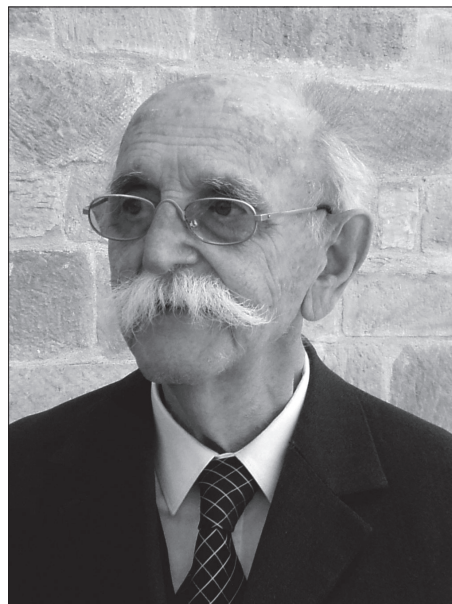
37 éven át, azaz 1949-től 1986-ig volt a neves Kolozsvári Zeneművészeti Líceum tanára, nyolc éven át, 1950 és 1958 között igazgató tanára, a diákzenekar, a leánykórus, valamint a kamarazene együttes munkájának irányító karnagya.

Jó mesterünk, immár néhai Guttman Mihály ezeltől 90 esztendővel, 1926. július 21-én az erdélyi bányavárosban, Petrosényban született. Gazdag, szép hosszú életét, amelyről 85 évesen vallott, Isten ajándékának és népes családja iránta való szeretetének tulajdonította. Azon pedagógusok közé tartozott, akik közel állottak diákjaikhoz, hiszen mindenki Misi bácsinak szólíthatta.

37 éven át, azaz 1949-től 1986-ig volt a neves Kolozsvári Zeneművészeti Líceum tanára, nyolc éven át, 1950 és 1958 között igazgató tanára, a diákzenekar, a leánykórus, valamint a kamarazene együttes munkájának irányító karnagya, amellyel több száz zeneiskolai koncertet szervezett és vezényelt. Zeneművészeti, valamint kitűnő szervezői munkájának köszönhetően 1959 és 1975 között a Kolozsvári Állami Filharmónia művészeti titkári tisztségét is betölthette, majd több mint húsz éven át, 1987-től 2009-ig a nagy múltú tordaszentlászlói férfikar, a dalárda munkáját folytatva felvállalta a tordaszentlászlói kórus, azaz a női kar, majd a vegyes kar képzését és vezetését. Nagyra értékelve kiemelkedő szervező és karvezetői munkásságát, 1999. szeptember 29-én, névnapján, Tordaszentlászló díszpolgárává avattuk.

Guttman Mihály közösségformáló és nemzetmegtartó munkáját Nagy István zenetanár-karnaggal együtt Kolozsváron kezdte közvetlenül a második világháború befejezése után. Az akkori zeneművészeti elit tagjaival együttműködve alakult meg a Bartók Béla Dalosszövetség, amelyet azonban 1948-ban az államosítás, az akkori proletárhatalom megszüntetett.

A röviddel az 1989-es romániai rendszerváltás után a Brassóban újraalakult EMKE nyomában újraindult Romániai Magyar Dalosszövetség 1994-ben Kolozsváron Guttman Mihály zenetanár-karnagyot tiszteletbeli elnökké választotta. Zenepedagógusként a hazai énekkarok munkájának segítségére sietve állította össze a *Romániai Magyar Zeneszerzők Kórusgyűjteménye* című

Guttman Mihály (1926–2013)

hiánypótló kötetet, hogy megújuljon és beteljesülhessen rég várt óhajunk és célunk: Bartók nyomában, Kodály szellemében haladva újraéledjen az „énekklő Erdély, énekklő magyar ifjúság”.

Hála Istennek, hogy mára a Bartók és a Kodály művek vagy ezek szellemisége mind a zeneiskolai koncerteken, mind a dalosszövetségi rendezvényeken, a kórustalálkozásokon jelen vannak. Így van ez Tordaszentlászlón is a Szent László-napi kórustalálkozásokon, amelyek sorában idén a 27. következett a Romániai Magyar Dalosszövetség által meghirdetett Guttman Mihály emlékévk keretében.

Guttman Mihály tanár úr a 20. Szent László-napi kórustalálkozó alkalmából megjelentetett füzet előszavában a következőket írja: „Huszedik alkalommal, Urunk segedelmével, bátran, hitünket megvallva, vállalva nemzeti hovatartozásunkat, Erdély viszonylatában legnagyobb seregszemléje ez élő kórusoknak, akik a Kárpát-medence minden sarkából legalább egyszer eljönnek, hogy a kóruszene ünnepe, június hónap utolsó szombatján

Tordaszentlászlón ünnepeljenek. Ez lett a mi kalotaszegi Mekkánk. Lassan-lassan zarándokhelyünk. Amint a csodatevő Csíksomlyói Szűzanya száz ezreket hív össze magához, úgy szólítja meg immár Tordaszentlászló református templomának harangja a velünk együtt érzőket. Bátran énekeljük: Nem sokaság, hanem lélek, / Szabad nép tesz csuda dolgokat...”

Egy kórus dicsérete címmel a Szabadság, 1999. április 15-i számában így írt a női kórus, a ma is működő későbbi tordaszentlászlói énekkar 11 éves munkájáról: „Ha nem léteztek, akkor biztos nem lett volna tordaszentlászlói kórustalálkozó sem. Ha valaki Salzburgról hall, Mozart neve jut eszébe, és ez majd így lesz Szentlászlóval is. Mindez pedig a ti munkátok érdeme. (...) Az első tíz év alatt gyűltek a meghívottak és a meghívások is, szaporodtak a testvéri-baráti kapcsolatok. Minden szereplésnek megvolt az »adventje«, a várakozás, a felkészülés ideje, feszítő próbákkal. Magatokénak tudjátok Halmos László, Bárdos Lajos, Bartók Béla, Kodály Zoltán számos művét, Jagamas János, Márkos Albert, Vermesy Péter műveit-népdalfeldolgozásait. Repertóriumokban több mint száz mű szerepel. Hihetetlen. De ha utánaszámolunk, 11 év alatt mintegy 1100 próbanapon ez kb. 3000 próbaórát jelent. Köszönet érte. És köszönet azoknak is, akik hozzásegítettek Titeket. (...) De ne a számokat nézzük, hanem a szép hangversenyeket itthon, Baróton és Gelencén, vagy Siklós várának kápolnájában, Nagykőrös csodás református templomában, a hollandiai emlékezetes turné megannyi emlékeit-szépségeit. Sikeres és kevésbé sikeres előadások, öröm és szomorúság köt mindinkább össze.

Elsők között szerepeltetek az EMKE, a Romániai Magyar Dalosszövetség tagjai között. Megértettétek mindig a hívó szavát az összetartó egyesületeknek. Alkotóm ajándékának tekintem, és tudom, tekintitek ti is. Köszönöm, hogy együtt lehettünk, és nyugdíjas éveimbe belefértetek. Virágaitokat szeretett feleségem sírjára tettem, hiszen tudjátok, mennyire szeretett titeket.

Kívánom, továbbra is ápoljátok a magyar kórusművészetet!

Guttman Mihály”

Jó mesterünk, Guttman Mihály tanár úr nem csak Tordaszentlászló és a hozzá közeli Magyarfenes kórusművészetét és közművelődését karolta fel és vállalta magára, hanem nyugdíjas kora ellenére is kezdeményezte, vállalta,

Kopjafa-avatás Guttman Mihály emlékére Tordaszentlászlón

szervezte a zengő kórusok tevékenységét, munkára serkentését, bátorított és fellépésre buzdított. A dalosszövetség keretében igyekezett bekapcsolni Bukaresttől Szatmárig és Máramarosig, Temesvártól Bukovináig, Kalotaszegtől az Aranyos-vidéken át Székelyföldre, Budapesttől a Vajdaságig és a Felvidékig a működő kórusokat és szólistákat a magyar közművelődési életbe. Különösen figyelt a szórványban, mostoha körülmények között működő kórusokra. Eleget tett minden szórványbeli meghívásnak, és kórusát, a tordaszentlászlói énekkart évente szórványszolgálatra vitte. S hogy ne haljon ki a népdal, népdaléneklési versenyeket és gyermekkórus-találkozókat szervezett, így járulva hozzá a Magyar Kultúra Napja programjaihoz Kolozsváron és környékén, hogy ez a nap ünnepnappá nemesedjen városon és falun egyaránt. Ez alkalomkor is tanította felnőtteknek és gyermekeknek, hogy a népdal, amely a magyar lélek tükré, egyidős magyar anyanyelvünkkel, és fejlődésében a magyar kultúra virága. Ezek a nemzet-megtartó alapelvek bontakoztak ki akkor is, amikor évente egy-egy előadást tartott a Szent László-napi kórustalálkozókon megjelent több száz dalos testvérünk előtt.

Megnyerő személyisége Isten és az ember közötti harmóniát jelentette. Hitt az erdélyi magyarság megmaradásában, s így aktív tagja volt a magyar közéletnek is. Szakmai tudásával, hívő kereszténységén alapuló emberségével állandó figyelemmel kísérte a kórusok életét, igényességre buzdítva a kórusművek megválasztásában és előadásában egyaránt. S mindezt az éneklő Erdély megvalósításáért.

Íme, ilyen gazdag hitbeli, lelki, szellemi és közművelődési örökséget

hagyott családjára, ránk, tanítványaira, több ezer dalos testvérünkre, akik ebben a munkában méltó tanítványai-vá lettek-lettünk, folytatva az ő nemes, felelősségteljes, közösséget formáló, nemzeti kultúrát közvetítő és az utókornak továbbadó munkáját.

Méltó tiszteletünkre, emlékének megbecsülésére, munkájának folytatására, hogy e nép, a magyar nép, amelyből vétettünk, lelkét megtartsa-megtalálja, s táplálja a föld, itt, vagy ott, ahol él.

Guttman Mihály tanár úr munkásságát számos állami, társadalmi és szakmai kitüntetéssel ismerték el még életében. Mi itt most kopjafát állítunk tiszteletére és emlékére, közvetlenül Erdély védőszentje, falunk névadója, Szent László királyunk szobra közvetlen szomszédságában. Így lett újabb kegyeleti-zarándokhely Tordaszentlászló református templomkertje, ahová évente összegyűlhetnek a Kárpát-medence kórusai, hogy folyamatosan felcsendüljön az Istent dicséző és közösséget formáló szép magyar ének.

A kopjafaállítást a Thámó Gyula Közművelődési Egyesület a 2016. február 5-én tartott évi rendes közgyűlése elfogadta, költségeit Tordaszentlászló Község Önkormányzata nevében Tamás Gebe András polgármester elsőként felvállalta, Szőke Zoltánné, a tordaszentlászlói énekkar volt elnök asszonya és Szőke Zoltán, a helyi EMKE elnökének közvetítésével Sándor János székelyföldi falfaragó művész pedig kivitelezte. A kopjafa szövegző felirata hozzánk, és mindenkihez intésként szól: „Őrzők! Vigyázzatok a strázsán!”

(Elhangzott június 25-én, Tordaszentlászlón az emlékkopja avatóján)

Andorkó Júlia
Kocsis Tünde

Őszintén az ŐszinTE versszínházról

Hat évvel ezelőtt, 2010-ben Kocsis Tünde rendező engedett a versekben rejlő kihívásoknak, és a köré gyűlt versszerezőkkel megalapította az *ŐszinTE* versszínházat. A tagok olyan egyetemisták voltak, akik korábban országos versmondó vetélkedőkön értek el helyezéseket. Ahogyan az elnevezés utótagja is sejteti, egész estét kitöltő verses műsort is készítettek. A klasszikus és kortárs magyar költők istenes verseiből készült produkció címe *Lehetne ez a fordulat* volt Viski András *Lehetne ez* című verse alapján. Az előadás a nyíregyházi Nemzetközi Kaleidoszkóp Versfesztiválon dícséretben részesült. Az elnevezés előtagja azt a szándékot igyekszik megragadni, amely a kezdeményezés mozgatórugója volt. A tagok számára fontos a vers, mert a világ, önmagunk mélyebb megismeréséhez segít hozzá. Fontosnak tartjuk ezt a tapasztalatot másokkal megosztani, mert a versek iránti szeretet, a bennük rejlő szépség segítség lehet a mindenkori ember számára. Az elkövetkező években így szület meg azok a rendezvények, amelyek

a Kolozsvári Magyar Napok keretén belül a versszerető közönségnek kínáltak egyedi, személyes és újszerű találkozást a versek világával: egy-egy alkalommal a versek révén ismerkedtek a résztvevők egymással és a szövegekkel is.

Találkozni a versekkel – akár csak az emberekkel – kihívás, kockázat, kaland, elevenség. Talán azért, mert az ismeretlennek, a *más(ik)*nak tesszük ki magunkat egy-egy vers elolvasásával, és azért, mert olyan arcunk, olyan oldalunk mutatkozhat meg, amelyet magunk sem ismerünk, vagy nem szeretünk ezzel az arccal szembesülni. Ahogyan egy-egy találkozásnak is más-más a kerete (helyszíne, hangulata, ideje stb.), úgy a versek is sajátos egyéniséggel rendelkeznek. Ezt az egyedi arcot a versszínház a versfilm műfajában is igyekszik felmutatni, amellyel 2013 óta foglalkozik.

A versfilmek elkészítésekor ugyanaz az alapelv vezérelte a rendezőt és alkotótársait, mint a versszínház előadás elkészítésekor: hagyni a verset hatni, kibomlani. A színpad és a vászon más-más közeg, más-más játékszabályok szerint kell újraértelmezni az alapelveket, amelyek a versekkel való foglalkozást, a versek értelmezési kísérleteit irányítják.

A versmondásnak hatása, varázsa, ereje, tere van. Hagyni kell, hogy megszólítson, hogy hívjon, s a hívásnak eleget kell tenni. Játsszani kell a verset, a verssel.

A versfilm hibridműfaja által a társulat enged a vers hívásának, a közös játéknak, amely a versben rejlik. A film sűrítő, visszanézhető, a hatás létrehozásában nagy szerepet játszik a (mozgó) kép, a különféle filmes technika. Más jelent e médiumban az ismételhőség, mint a színpadon, az idő látszólag nyújtható és kurtítható, felpörgethető és lassítható. A játék természetéhez

Albert-Nagy Ákos István a *Zsoltár (Demény Péter)* című versfilmben

másként visz közel, mint a színház, talán több lépésből, rejtettebben. A játék titka az együttalkotás, a vers világába való belépés – itt is az alázat, a vers tiszteletben tartása a vezérelv. Hogy ez pontosan miként csapódik le egy-egy snitt megrendezésekor, vágásakor, az minden vers esetében egyedi.

Lépjünk most be a virtuális kulisszák mögé, nézzük meg, hogyan is készül a versfilm! A versfilmek elkészítéséhez a kiindulópontot mindig az a tag képviseli, akit megérintett egy vers, aki szeretne foglalkozni, játszani, együttalkotni, szembenézni, ismerkedni egy verssel, amely rátalált. A rendező és a vers megtalálójá közösen beszélgetnek a műről, többször elolvassák, megosztják egymással azokat a belső képeket, amelyeket a vers szövege idéz fel bennük. Engedik magukat irányítani a vers dallama, ritmusa és hullámváza által, majd rövid vázlatot készítenek a körvonalazódó versfilmről. A technikai háttér, anyagbeszerzési, helyszínkeresési kérdések megoldása a csapat közös (és alapvetően önkéntes) feladata – aki tud, segít. Két filmesünk, György Tamás és Major Lajos nemcsak a kamera és a vágóasztal mögött végzett munkájukkal, de észrevételeikkel, jó ötleteikkel is segítik az alkotói folyamatot.

Volt már úgy is, hogy az ötletet elvetettük: melyik tyúk viselné el, hogy hosszú ideig egy helyben maradjon, és fél szemét a kamerára szegezze?

Természetesen a végeredményhez sok-sok zsákutca is hozzátartozik: sok olyan ötletről kell lemondanunk menet közben, amely különféle okokból eredően kivitelezhetetlen.

Megesik, hogy a kezdetben pompás ötletnek tűnő terv a megvalósítás közben fedi fel igazi arcát: túl sok a vershez képest, túlságosan előtérbe tolikodik. Volt már úgy is, hogy az ötletet elvetettük: melyik tyúk viselné el, hogy hosszú ideig egy helyben maradjon, és fél szemét a kamerára szegezze? Olykor a kellék beszerzésének nehézsége is kihat a film végleges képére, eleddig azonban előnyére vált az alkotásnak, ha egyszerűsíteniünk kellett.

A rendező olykor maga is elmondja a szövegötleteit, de elképzelésébe nem

György Enikő az Izolda levele (Baka István) című versfilmben

mindig illik a tagok hangja: így kerestük meg a Kolozsvári Állami Magyar Színház színészeit, akikkel már el is készült néhány film.¹

2016. június 9-én tartottuk bemutató estünket Kolozsváron a Györkös-Mányi Albert Emlékházban, ahol az érdeklődők megtudhatták azt is, hogy versfilmjeink egyike-másika az Erdélyi TV műsorán is fut, illetve azt is, hogy a nyár során több iskolát is bevonó, nagy-szabású projektet igyekszik megvalósítani a versszínház, amely Marosán Csaba színművész pódiumműsorára építve szólítja meg a diákokat.

Konkréten egy ŐszinTE versfilmről

2013-tól körülbelül tizenöt versfilmet² sikerült elkészítenünk. Azért a *körülbelül*, mert van olyan versfilmünk, ami szinte teljesen készen áll, illetve olyan, ami félkész, nem is beszélve a kidolgozott, megbeszélte versfilmtervekről, amikben, hála a Kreativitás (és minden egyéb) Urának, nem vagyunk híjával.

Két lehetőségem van: leírom az egyik elkészült versfilmünk útját, a kitalálástól a forgatáson és az utómunkákon át a bemutatásig és a visszajelzésekig, vagy bemutatok egy-két versfilmtervet, amelyben kibontom és részben indoklom a vershez kapcsolódó elképzeléseimet. Ez a második azért vonzóbb számomra, mert előremutat, gondolkodásra készítet, sőt provokál, hogy ne csak elképzeljek valamit, hanem érveljek amellet, hogy mit, mikor és miért rendelnék úgy a versekhez, ahogy. Illetve a már alaposabban átgondolt versfilmterv arra készítet, hogy mihamarabb megosszam alkotótársaimmal, és

amint lehetőségünk van rá, megvalósítsuk. Velem tartanak?

Ha igen, akkor vegyünk is egy verset. Nem akármilyent, hanem egy olyant, ami: tetszik. Hogy ezt honnan vegyük? Bárhonnan, ahol rátalálunk vagy ránk talál.

Én valahol, az interneten, bizonyára a Facebookon talákoztam Szabó T. Anna *Elhagy* című versével. A benne levő ellentmondás dinamikája, következetes kibontása első olvasásra megkedveltette velem a verset. De olvassuk csak!

Szabó T. Anna: Elhagy

Elárul és elhagy.
Kilök magából és elhagy.
Önmagát adjaennem és elhagy.
Ringat és elhagy.
Talpam simogatja, fenekem törüli,
hajamat fésüli, elhagy.
Orrom az illatát issza, ölel:
„Soha nem hagylak el!” Elhagy.
Áltat, mosolyog, súgja: „Ne félj!”
Félek és fázom, és elhagy.
Este lefekszik az ágyra velem,
azután kioson és elhagy.
Nagy, meleg, eleven, fészekadó,
csókol és dúdol és elhagy.
Cukorral tölti a két tenyerem,
tessék, ehetem: elhagy.
Sírok és ordítok, úgy szorítom:
foghatom, üthetem, elhagy.
Csukja az ajtót és hátra se néz,
nem vagyok senki, ha elhagy.
Várom, ahogy remegő kutya vár:
jön, ölel, simogat, elhagy.
Ő kell, mert nélküle élni halál,
felemel, melegít, elhagy.
Ketrec a karja, de ház az öle,
vágynék vissza, de elhagy.

Részlet a Mire megjössz (Pilinszky János) című versfilmből

Egy csak a lecke: nem ő vagyok én,
idegen, idegen, elhagy.

Ott a világ, lesz más, aki vár!
Lesz majd benne, kit elhagyj.
Csukd be az ajtót, vissza se nézz:
várni a könnyebb, menni nehéz,
lesz, ki elárul, lesz, ki elárul,
mindig lesz, aki vár, aki fél,
mindig lesz, aki vissza se tér,
megszül, és meghal, és elhagy.

Az én értelmezésemben ez a vers a biztonságról, a szeretet, a ragaszkodás, az intimitás, az egymásra figyelem, a játékoság folyamatos igényéről szól, és az egyedül maradás félelméről, a szorongásról, valamint a létezésben rejlő szükségszerű magányról, egyéniségünk és egyediségünk zártságáról. Versfilmet készíteni ebből a versből azért nehéz, mert a költemény az elejétől a végéig felvonultat egy feszültséget adó, fokozható ellentétst. Ezt a jól működő mechanizmust, ezt a feszültségteljes ellentmondásosságot nem szabad megszüntetnünk, kioldanunk, hiszen ez, és az ebből fakadó dinamika élte - mint a szívritmus az embert - a verset.

Vegyük újra a vers első részét, majd utána megosztom, hogy milyen képeket ihlettek bennem ezek a sorok: „Elárul és elhagy. / Kilök magából és elhagy. / Önmagát adja ennem és elhagy. / Ringat és elhagy. / Talpam simogatja, fenekem törüli, hajamat fésüli, elhagy. / Orrom az illatát issza, ölel: / „Soha nem hagylak el!” Elhagy. / Áltat, mosolyog, súgja: „Ne félj!” / Félek és fázom, és elhagy.”

Ezeket a sorokat egy kiegyensúlyozott, szép férfihangon halljuk. A verssorokban kibomló félelmet a versmondás nem fokozza, viszont azzal, hogy

a versmondásnak majdnem végig egy nagyon feszes ritmust adunk, mint egy már-már zsolozsmaszerű belső monológoknak, ezzel minimálisan érzékeltetjük a félelmet. A kép pedig, amit ezekhez a sorokhoz társítok, az a legelején a sötétből, illetve a homályból megjelenő és kitisztuló, élesedő nőnek az arca. A nő, lényegében az *anya*, mint ha csecsemője fölé hajolna, úgy kacag neki, gügyög hozzá, becézi, játszik vele, simogatja. Ezután elsötétül a kép és a következő sorokat („Este lefekszik az ágyra velem, / azután kionson és elhagy. / Nagy, meleg, eleven, fészekadó, / csókol és dúdol és elhagy. / Cukorral tölti a két tenyerem, / tessék, ehetem: elhagy. / Sírok és ordítok, úgy szorítom: / foghatom, üthetem, elhagy.”) egy öt-hat éves gyerek szemszögéből látjuk. Ugyanaz a nő áll „velünk” a buszmegállóban, kedvesen beszél hozzánk, el-elfordul, végig az arcát nézzük az alacsony szemszögéből. Ezek alatt is a korábbi felnőtt férfihangot halljuk. Az utolsó *elhagy* szó előtt megáll előttünk a busz, odanézzünk, és kinyílnak az ajtók.

A következő képegység alatt ezeket a sorokat halljuk, ugyancsak a megszokott férfihangtól: „Csukja az ajtót és hátra se néz, / nem vagyok senki, ha elhagy. / Várom, ahogy remegő kutya vár: / jön, ölel, simogat, elhagy. / Ő kell, mert nélküle élni halál, / felemel, melegít, elhagy. / Ketrec a karja, de ház az öle, / vágnék vissza, de elhagy. / Egy csak a lecke: nem ő vagyok én, / idegen, idegen, elhagy.” Ezek alatt viszont egy szép fiatal lányt látunk mezítláb kilépni a fürdőszoba ajtaján, kis majó, könnyed, világos színű szoknya van rajta, kedvesen cseveg velünk, szerelmesen néz ránk, közben vizes haját rendezzi, majd esetleg véleményünket kérni, hogy jó

lesz-e az a csinos ruha, amit előkészített és felmutat nekünk – nem halljuk, hogy pontosan mit kérdez, mindezt a testbeszéde fejezi ki számunkra.

A következő sorok előtt az előbbieknél hangsúlyosabb váltás következik. A megszokott férfihangot felváltja egy öreg férfi szikárabb vagy darabosabb, nyersebb és lassú, nyugodt, tempóban töredezett hangja. A korábbi feszes ritmus sehol, az öreg szüneteket tart, a versmondás teljesen hétköznapi beszéddé, nagytmondássá, okoskodássá válik emberi mellékhangokkal. Előtünk pedig egy tehén oldala, hasa jelenik meg, majd lassan oldalra fordulva a tehén tőgyét látjuk, ahogy az öreg feji, majd az örege nézzünk. Ezalatt a következő sorokat halljuk: „Ott a világ, lesz más, aki vár! / Lesz majd benne, kit elhagyj. / Csukd be az ajtót, vissza se nézz: / várni a könnyebb, menni nehéz, / lesz, ki elárul, lesz, ki elárul, / mindig lesz, aki vár, aki fél, / mindig lesz, aki vissza se tér, / megszül, és meghal, és elhagy.” Az utolsó szó kimondása után (kamera)tekintetünk visszafordul a tehén tőgyére. Az öreg befejezi a fejést, még a tehéntőgyet látjuk, majd halljuk, hogy az öreg kihajtja a tehenet, és felnézve látjuk a tehén farát, ahogy kísértál az istállóból. Vége.

A vers arról is szól, hogy még akkor is, amikor és amíg ott van a társ, és minden tökéletesnek, harmonikusnak látszik, az alatt is bennünk van az elvesztés szorongása, akkor sincs megnyugvás.

Most illene megindokolnom, hogy miért ezeket a képeket gondolom találnak. Részben meg is tudom indokolni, de van egy rész, amit nem tudok, mert csak érzem, hogy ez a felvázolt filmterv ehhez a vershez (talán) így működőképes (lesz).

Az első részben már-már egyértelmű, hogy miért idézi meg az anya képét, a második részt – amelyben egy nagyobb fiú szemszöge jelenik meg – a „cukorral tölti a két tenyerem” sor „kérte”, hiszen egy csecsemőnek még nem, de egy nagyobb fiúnak már kerül a márkába édesség. A kedves és/vagy élettárs feltűnése ugyancsak egyenes vonalú folytatása az anya-fiú kapcsolatnak.

Azt szeretnénk üzeni,
 hogy a klasszikus és
 kortárs, magyar és
 nemzetközi költészet
 végtelenül varázslatos
 helye a találkozásoknak.

Az utolsó rész erős váltását pedig számomra a majdnem közhelyességig általánosuló kijelentések sorozata teszi indokolttá. Persze, mondhatná a férfi is egyfajta önbátorításként, hogy ez van, ez lesz, tovább kell lépni, ilyen az egész, és kész, el kell fogadni, bele kell törődni, vagy nem kell foglalkozni az-
 zal, hogy előbb-utóbb vagy bármikor Ő, a szerető társ és lényegében mindenki: elhagy(hat). Azért nem hagynám ezt a részt a fiatal férfi „szájában”, mert az nyomatékosítja azt a nézetet, miszerint: nem lehet csak úgy elfogadni, nem lehet csak úgy továbblépni, elfelejteni, beletörődni ebbe. Az ösztön, a vágy, valami nagyon elementáris érzés azt sugallja, hogy valakihez tartozni kell, valakit nagyon közel kell engedni, nagyon be/el kell fogadni – mert addig nincs megnyugvás, csak *nála, vele*. Sőt, a vers arról is szól, hogy még akkor is, amikor és amíg ott van a társ, és minden tökéletesnek, harmonikusnak látszik, az alatt is bennünk van az elvesztés szorongása, akkor sincs megnyugvás. A megnyugvás csak röpké és igen kegyelemteljes pillanat.

Az utolsó rész merészebb váltását számomra az is indokolttá teszi, hogy míg a csecsemő, gyerek és felnőttkor képei sugárzó, pozitív képek (voltak), amelyek az egymásra figyelésről,

Részlet a *Mondom neked* (Pilinszky János) című versfilmből

gondoskodásról, szeretetről szólnak, addig ezzel ellentétben ez az utolsó részben az idős és a fiatal férfi között nagyobb a távolság, és valami keserűség, szomorúság ül a levegőben. Az első részek látszólag mozgalmasak, feszesekek, a vége statikusabb és széteső dinamikájú.

Ennyit mondhatok erről a versről, és a belőle „táplálkozó” versfilmről. Ugyanakkor hangsúlyozni szeretném, hogy ez csak egy lehetséges értelmezése, „feldolgozása” a versnek, ezen kívül számos egyéb megoldás lehetséges. Mi magunk is készítettünk már egy versfilmötletre két hasonló szerkezetű, de üzenetében más versfilmet. Amit mi ezekkel a versfilmekkel lényegében üzeni akarunk, az nem az, hogy mindenki, aki a versfilmet látja, a mi értelmezésünkért rajongjon, hanem azt szeretnénk üzeni, hogy a klasszikus és kortárs, magyar és nemzetközi költészet végtelenül varázslatos helye a

találkozásoknak. A költők művészien, újszerűen vagy játékosan megfogalmazott érzéseiben és gondolataiban a saját világunkra találhatunk, és megerősödhetünk vagy feloldódhatunk benne. Nyilván azt is reméljük, hogy egy-egy versfilmünkkel konkrétan is megragadjuk a nézőt: nem egy túlértelmezett, pusztán ábrázolással lebutított művet szeretnénk kínálni, hanem a vers adott témájával harmonizáló, képileg művészi igényességű, (kissé) provokáló, kérdések felvetésére ösztönző, inspiratív alkotást.

Jegyzetek

1 Györgyjakab Enikő, Bodolai Balázs és Varga Csilla színészekkel dolgoztunk a Kolozsvári Színházról, és közös projektünk van Marosán Csabával. Továbbá együtt dolgoztunk Molnár Bence színesszel és néhány színművészeti hallgatóval (Albert-Nagy Ákos István, Buchmann Wilhelm, Zongor Réka, Román Eszter). Továbbá állandó munkatársunk Páll András zenész, zeneszerző.

2 Az írás születésének idején egyelőre a versfilmek egy kis része nézhető meg a Youtube közösségi portálon. Pilinszky János *Mondom neked* (https://www.youtube.com/watch?v=1abm_AG6Isc), a Juhász Gyula *Őszi altató* (<https://www.youtube.com/watch?v=yORx5KADTEC>), Pilinszky János *Mire megjössz* (<https://www.youtube.com/watch?v=F69Kt0XnPvQ>), Háy János *Csigák a triászról* (<https://www.youtube.com/watch?v=ata-Az6qbwml>), és Simonyi Imre *Eszembe jutott* (<https://www.youtube.com/watch?v=GaGV0rbkCkM>) című verséből készült versfilmekről van szó. Terveink szerint hamarosan az összes kész versfilmet megosztjuk.

Részlet a *Véletlen* (Lacfi János) című versfilmből

Laczkó Vass Róbert

Nytott szemmel XXIX.

Ausztronézőpontok

1. rész

Az lett a vége, hogy engem kicsaptak az iskolából, a figyelmemet viszont a probléma lényegére irányították.

Tizenhét évesen távolították el a középiskolából, mert szót emelt iskolájának elrománosítása ellen. Huszonnyolc évesen emigrált az Egyesült Államokba, ahol úgy végezte a doktori iskoláját, hogy közben az itthon elsajátított nyelvekre oktatta az ottani diákokat. Kulturális újjáélesztési munkát Kelet-Ázsiában folytatott, ám ottani tapasztalataira mindinkább idehaza lenne szükség. Ádáz ellenfele az egyetemi lógásnak, és ezt a diákokon és az oktatókon egyaránt számon kéri. Összesen tizennyolc nyelven beszél, köztük japán, kínai vagy vietnámi nyelven. Dr. Benedek Dezső nyelvész, antropológus, a Georgiai Állami Egyetem professzora különleges vendége volt Nyitott szemmel című beszélgetősorozatunknak. hiszen az ausztronéz yami kultúra talán legavatottabb ismerőjének, szellemi hagyatékuk megörökítőjének olyan

Benedek Dezső

kultúrantropológiai kísérlet fűződik a nevéhez, amely a maga nemében egyedülálló a világon. Erről és még sok egyébről folytattuk az alábbi beszélgetést.

Laczkó Vass Róbert: Nem titok, hogy Nyitott szemmel című sorozatunk nyilvános beszélgetéseit alkalmanként vendégeinkkel folytatott magánbeszélgetések előzik meg egy-egy kávé, tea mellett. Rendszerezzük a mondandónkat, barátkozunk egymás habitusával, történeteivel. Nem volt ez másként ez alkalommal sem, az egyszerűség kedvéért pedig lemondunk a formaságokról, így a továbbiakban tegezni fogjuk egymást. Indítsunk egy nem hétköznapi történettel! Életrajzodban az olvasható, hogy 1967-ben kicsaptak a kolozsvári 11-es számú Középiszkolából, amelynek ma Báthory István Elméleti Líceum a neve, miután a román osztályok létrehozása elleni tiltakozásra buzdítottad a társaidat. Ez nagyjából akkoriban történt, amikor Kolozsvár lakosságának etnikai arányai véglegesen megbomlottak a magyarság kárára. Kisebbségi jogi mozgalom szervezésébe tört bele a bicskád?

Dr. Benedek Dezső: Ez talán így túlzás lenne, de tény, hogy rettenetesen megijedtem, amikor kiderült: iskolánk nem maradhat kizárólag magyar tan nyelvű. Nem nagyon értettem, hogy tulajdonképpen mi történik, de hallottam az öregebbektől, hogy mindig így kezdődik, a végén pedig nem lesz magyar iskola, mindent elvesznek tőlünk. Kérdősködni kezdtem gyermekfejjel, hogy mit lehetne tenni, feszegettük a témát a barátokkal, ismerősökkel, tetekre is sor került. Az lett a vége, hogy engem kicsaptak az iskolából, a figyelmemet viszont a probléma lényegére irányították. Azóta tudatosan érdeklődöm az erdélyi magyarság sorsa iránt.

Akkor is szívemen viseltem a sorsukat, amikor olyan helyeken éltem évekig, ahol egy szót sem lehetett beszélni magyarul, mi több: azt sem tudták, hogy létezik magyarság, Magyarország vagy Európa.

Nagyon sok iskolába jártam, sok helyről eltanácsoltak vagy kicsaptak. A magaviseletemmel mindig baj volt: verekedtem, pedig annyira vézna voltam, hogy mindig én húztam a rövidebbet.

LVR: Szervezkedni a fennálló rend bármely intézkedése ellen rendkívül bátor tettek számított akkoriban. Mennyire voltál ennek tudatában?

BD: Dicsekedhetnék most a bátorságommal, de az igazság az, hogy mindez csak úgy jött, én pedig csináltam. Tudtam, hogy baj lesz belőle, de nagyon sok egyébbel is baj volt, amit én akkoriban csináltam. Vajon miért fontos annak, aki a középiskolában már elkezd keleti nyelveket tanulni, hogy az iskolája kizárólag magyar tannyelvű maradjon? Miért ne kerülhetett volna be egy román osztály? Én azonban elhittem, amit az idősebbektől hallottam, és valamelyest még most is hiszem, hogy a katasztrófa bekövetkezett volna. Kemény idők voltak azok.

LVR: Traumaként élted meg, hogy lapátra tettek?

BD: Nem látom, egy diáknak mi abban a trauma, ha nem kell iskolába járnia. Apám jól elnászpángolt otthon, én azonban a mai napig ugyanolyan makacs maradtam: annak idején is megkérdőjeleztem az autoritást, ma sem egyezem a vezetőséggel sehol. Erre tanítom a gyermekeimet is Amerikában, és hallgatnak is rám.

LVR: Elég radikális álláspont! Mi az indoklása?

BD: Nagyon egyszerű: ők is csak emberek, mint bárki más. Ha nem tisztességesek, márpedig rendszerint ez történik, akkor azzal baj van, amit ki kell mondani. Nézzünk csak körül, mi van ebben az országban! És miért történik

mindaz, ami történik? Azért, mert hagyjuk.

LVR: Mindenért mi volnánk végső soron a felelősök?

BD: Igen, ez világos. Mégis kicsoda lenne?

LVR: Te viszont állást foglaltál, aminek az lett az eredménye, hogy szélnek eresztettek. Valahogy azonban le kellett érettségizned ahhoz, hogy egyetemre mehess...

BD: Nagyon sok iskolába jártam, sok helyről eltanácsoltak vagy kicsaptak. A magaviseletemmel mindig baj volt: verekedtem, pedig annyira vézna voltam, hogy mindig én húztam a rövidebbet, de ez nem számított. A Báthoryból viszont már úgy csaptak ki, hogy esélyem se legyen a visszairatkozásra. „Fără drept de reinscriere” – ezt írták a papíromra. Szerencsére édesapámnak ismerőse volt az Ipar utcában működő 12-es iskola igazgatója, aki vállalta, hogy befogad, és úgy intézi, hogy le is tudjak érettségizni. Jól emlékszem, amikor azt mondta, hogy ő nem fogja elveszíteni a megélhetését csak azért, mert nekem nagy pofám van, úgyhogy szépen hallgassak, és ha valami bajom van, akkor neki panaszkodjam. Nem gondolta komolyan, én viszont igen. Volt, mit hallgasson, de végül sikerült leérettségiznem. A volt osztálytársaim a Báthoryból szinte kivétel nélkül egyetemre mentek, az Ipar utcából azonban egyedül én készültem egyetemre: arabot szerettem volna tanulni. A keleti nyelvek maguktól jöttek, a bukaresti rokonaim viszont kiderítették nekem, hogy van arab tanszék Bukarestben. Telefonunk nem volt, így ismerősöktől tárcsáztam fel őket, hogy mi a helyzet az arab szakkal? Igen, igen, van arab szak, mi vagyunk a titkárság, válaszolták. Közöltem, hogy szeretnék hozzájuk felvételizni. Kérdezték: tudok-e arabul? Mondtam: azért akarok odamenni, hogy megtanuljak. Rendben van, ki kell tölteni bizonyos formanyomtatványokat, majd ők elküldik nekem. Ámde nem jött semmi. Ismét rokonok segítettek a papírok beszerzésében. Kitöltöttem, postáztam Bukarestbe, és vártam, hogy mi lesz: felvesznek-e vagy sem. Már mindenki a felvételi eredményeket böngészte, én azonban még mindig nem kaptam semmit Bukarestből. Nem volt mit tenni, Bukarestbe kellett menni, hogy kiderítsem az okát. Nem kis meglepetésemre közölték, hogy elnézést, csak minden második évben szerveznek felvételi vizsgát, jöjtek vissza jövőre,

akkor biztosan lesz. Visszajöttem hát Kolozsvárra és pótfelveteliztem angol-német szakra.

LVR: Nyelvszakos tanárként milyen lehetőségeid voltak álláshoz jutni? Versenyvizsga nem lévén, szóba jöhetett például Kolozsvár?

BD: Miután sikeresen befejeztem az egyetemet, a kötelező kihelyezések végett ismét Bukarestbe kellett utaznom. Mire mi, kolozsváriak megérkeztünk, a többiek már azt nézegették, hogy van-e még olyan falu a listán, amelynek állomása is van. Később azt számolgatták, hány kilométert kell gyalogolniuk, hogy odaérjenek. Ültünk háromszázan egy nagy teremben, és vártuk, hogy mindenki sorra kerüljön. Román kollégámmal, Dan Bradival és egy üveg szilvapálinkával az utolsó padban helyezkedtünk el, ahol egészen jól éreztük magunkat. Délután 5-6 óra körül megjelent a rektor titkárnője egy jól öltözött úriemberrel. Nem gondoltam volna, hogy engem keresnek, de amikor a hölgy meglátott, ujjal mutogatott rám. Odamentem hozzájuk, aztán ki velük a folyosóra. Úgy álltam ott, mint rabszolgapiacon az eladó portéka. Nos, ha maga akar valakit, aki tudja mindazt, amit maga akar, akkor vigye őt, javasolta a hölgy az úriembernek, majd hozzátette: E ungar, da' băiat bun! (Magyar, de jó fiú!) Kisült, hogy a konstancai kikötőben egy Navlomar nevezetű cégnél keresnek olyat, aki különféle idegen nyelveket ismer, úgyhogy az úriember aláíratott velem egy papírt, nekem pedig attól a pillanattól kezdve Konstancán volt a munkahelyem, a kikötőben. Örültem is a lehetőségnek, hiszen a többiek azzal kínlódttak, hogyan szerezzenek úgynevezett „negációt”, amellyel igazolni tudták: valamilyen okból kifolyólag nem tartják őket ott, ahová kihelyezést kaptak, hogy ne kelljen valamilyen eldugott faluban leélniük az életüket.

Kisült, hogy a konstancai kikötőben egy Navlomar nevezetű cégnél keresnek olyat, aki különféle idegen nyelveket ismer, úgyhogy az úriember aláíratott velem egy papírt...

Tizennyolc nyelven beszélő tudós

LVR: Sikerült kamatoztatnod Konstanácán, Románia legnagyobb tengeri kikötőjében a nyelvtudásodat?

BD: Arra sajnos nem kerülhetett sor. Szeptember elsején egy irtatlan nagy kofferrel megérkeztem Kolozsvárról Konstanácára. Béreltem egy olcsó kis szállodaszobát, majd megjelentem a kikötőben egy olyan helyen, ahová majdnem határátlépő kellett, vagyis a dokkoknál. Bejelentkeztem a káderesnél, akit Cocoș elvtársnak hívtak, és kitergettem előtte a papírjaimat. Egy darabig nézegette, aztán megkérdezte, hogy mit akarok. Mondom: maguknál fogok dolgozni! Persze, hogyne, szó volt ilyesmiről évekkal ezelőtt, de aztán jött az újjászervezés, ilyen munka nincs, menjek haza. Ha látná, mekkora kofferrel jöttem, nem csinálná ezt velem! Úgy döntöttem, senkivel sem fogok veszekedni, másnap reggel 8-kor ott vagyok, és ez így ment egy kerek hónapig: bementem, leültem egy székre, a többiek pedig röhögtek rajtam. Fizetni persze nem fizettek. Adjanak már valami munkát, fakadtam ki, mert én innen el nem megyek! Uram, ez a szék mindig itt lesz, ha üldögélni szeretne, csak jöjjön, munka nincs! Egy darabig még bejártam, végül nem maradt pénzem szállodára, így felmentem Bukarestbe és megkerestem azt a bizonyos úriembert, akinek az állást köszönhettem. Kaptam tőle egy negációt, s azzal rendeztük a dolgot. Pálinskás barátommal, Dan Bradival elhatároztuk, hogy egy kocsmában megünnepeljük a nagy eseményt.

Útközben találkoztunk Titi nevű kollégánkkal, aki a leggyengébb tanuló volt a csoportunkban. Lelkendezve újságot, hogy nagyszerű álláshoz jutott. Tudjuk, persze, valamilyen faluban! Dehogy, mondta, hiszen az apjának van egy jó ismerőse Konstanácán, aki elintézte, hogy a Navlomarnál dolgozon. Azt hittem, ugrat, de hamar kiderült, hogy komolyan mondja. Nem Cocoș elvtársnak hívják véletlenül azt a bizonyos ismerőst? Dehogy nem! Akkor mondd meg neki, Titi, hogy üdvözlí Benedek Kolozsvárról! Hát így zajlott az élet akkoriban. Persze minden rosszban van valami jó, ebben pedig nagyon sok jó volt, mert az ONT-nél (*Oficiul Național de Turism – Nemzeti Turisztikai Hivatal – a szerk. megj.*) alkalmaztak mint tolmácsot és idegenvezetőt, és ott rengeteg külföldivel találkozhatott az ember. Idegenekkel nem nagyon szabadott szóba állni, én viszont legálisan megtehettem ezt.

LVR: Hány nyelven tudtál elfogadható szinten kommunikálni, amikor egyetlenre mentél, és hogyan módosult ez a szám az egyetem elvégzésekor?

BD: Hétéves koromban nyolc nyelven beszéltem, erre pontosan emlékszem, hiszen egytel többiről volt szó, mint ahány éves voltam. Gyerekként azonban fogalmad sincs, hogy különféle nyelveken beszélsz, csak azt tudod, hogy mindenkivel másképp kell káromkodni, veszekedni. Tudom viszont, hogy imádtam a különféle szász dialektusokat. Édesapám a tanulmányait annak idején a nagyszebeni Brukenenthal iskolában végezte német nyelven, ezért minket is németül tanított. Német nevelőnk is volt, a húgommal folyékonyan beszéltünk németül. Egyik dialektust a másik után sajátítottam el. Annyira különböztek egymástól, hogy például a Nagyszeben melletti Reussen (*magyarul Rüs, románul Ruși*) szász lakói nem értették volna meg a barcasági Zeiden, azaz Fekete-halom környékieket. Ha összejöttek a haverek bulizni, hochdeutschot beszéltek. Hatvannégy különböző német dialektus létezett Erdélyben, mielőtt Ceaușescu eladta őket kilóra Nyugat-Németországnak.

LVR: Milyen sorrendben tanultad a nyelveket?

BD: A magyar mint anyanyelv együtt jött a román nyelvvel, de korán megtanultam oroszul is, mivel a Horea (*volt Ferenc József*) út 35. szám alatt nőttem fel, és van ott néhány olyan társasház, ahová a háború után Romániában

maradt, ide nősült orosz tisztet helyezték el. A gyerekeik persze egészen az 1960-as évek közepéig oroszul beszéltek a szülőkkel, nekem pedig ez nagyon tetszett, az iskolában már nem is volt gondom, és önszorgalomból is tanultam a nyelvet.

LVR: Sok nyelvet beszélő tudós emberként mit gondolsz, miért van az, hogy a gyerekek annyira könnyedén sajátítják el egymástól a nyelveket, míg a felnőtteknek ez gyakran keserves munkával sem igazán megy?

BD: Szívesen beszélek erről, hiszen ez az egyik vesszőparipám, de az igazság az, hogy nem tudjuk, mi történik. Vannak bátor szakértők, akik megmondják a tutit, valójában azonban még mindig nem sikerült megmagyarázni a jelenséget. Ha különböző nyelveken beszélő 4-5 éves gyerekeket összerakunk egy csoportba, legyen az kínai, japán, német, orosz vagy román, hónapokon belül gagyogni kezdenek egymás nyelvén, hamarosan pedig folyékonyan beszélni fognak. Világos, hogy nem strukturálisan tanulják a nyelvet, mert nem tanították nekik, mi a főnév, a melléknév. Egyszerűen „letöltődik” a nyelvtudás, mégpedig nagyon gyorsan, és erre nincs is jobb szó. Természetesen köztük is lennének olyanok, akik gyorsabban tanulnának, mint a többiek, de ez mindig mindennel így van, tehetség dolga. Nekem a nyelvekhez van tehetségem, másoknak a zenéhez, a matematikához. Sokáig figyeltem a jelenséget, aztán kutatni kezdtem, és ma már biztos vagyok abban, hogy köze van a jobb oldali agyféltekéhez: a gyerekek, akik gyorsan tanulnak nyelveket, egyfajta „alfa állapotban” vannak, ami az agyműködésüket illeti.

LVR: Ez tudatos állapot vagy tudat alatti?

BD: Természetesen tudatos, ami viszont a nyelvtanulást, a nyelvek letöltődését illeti, az szerintem nem. Úgy vettem észre, hogy ez az állapot lassan eltűnik a serdülőkorral. Bezáródik egy ún. nyelvtablak, utána már csak strukturálisan tudunk nyelveket tanulni. Viszont az is kiderült számomra, hogy azok a gyerekek, akik serdülőkorukig megtanulnak négy különböző nyelvcsaládból származó nyelvet – mi például magyart (finnugor), román (latin), németet (germán) és orosz (szláv) –, akkor ez a „nyelvtablak” hosszabb ideig nyitva marad, így könnyebben lehet tanulni további nyelveket. Aki azonban románul, franciául, spanyolul és

olaszul beszél, az kevesebbre jut ebben az értelemben, mert valamennyi nyelvet a latin nyelvcsaládból sajátította el. Érdeemes lenne pénzt szerezni egy húszéves projektre, amelyben le tudnánk követni a jelenséget egy olyan városban, mint Nagyszében vagy Temesvár, ahol különböző nyelvet beszélő emberek élnek együtt.

LVR: Hogy néz ki a nyelvtanulási folyamat a saját gyakorlatodban?

BD: Mikor sikerült emigrálnom, jelentkezniem kellett egy Róma melletti menekülttáborban. Bécsben vásároltam egy olasz nyelvkönyvet, elolvastam elejétől a végéig, és mire megérkeztem Rómába, szépen beszéltem az olasz nyelvet. Egy hónapra rá már észre sem vették, hogy nem vagyok született olasz. Természetesen köze volt ennek a sok évi latintanuláshoz és a román nyelvtudásomhoz is, de lényegében magától jött minden, csak arra kellett odafigyelnem, hogy ne románul mondjak valamit, annyira közel áll a kettő egymáshoz. A spanyol nyelvet csakis szórakozásból, gyakorlatilag a televízióból tanultam meg. Olyan nyelvek esetében, mint a japán, ami semmihez sem hasonlított, ugyanúgy történt. Tizenhat éves lehettem, amikor elmentem az Egyetemi Könyvtárba, és találtam egy 670 oldalas könyvet, amelynek ez volt a címe: *A japán nyelv grammatikai szerkezete*. Nem kölcsönözték ki senkinek, így nap mint nap bementem az olvasóterembe, és tizenhét füzetbe kimásoltam az egész kötetet. Mire befejeztem, betéve tudtam az egészet.

LVR: Ilyen egyszerű lenne japánul tanulni?

BD: Kicsit azért bonyolultabb a helyzet, itt ugyanis nem voltak japánok, nem volt akivel gyakorolni. Hallgattam a BBC Világszolgálatának japán nyelvű műsorait, és minden japán filmet, amit a moziban vetítettek, naponta megnéztem. Volt olyan is köztük, amelynek már kívülről fújtam a párbeszédeit. Harmadéves egyetemista lehettem, amikor egy alkalommal az állomásra mentünk sörözni a haverokkal, mert abban a késő esti órában csak az ottani kocsmá tartott nyitva. Találtam a mosdóban egy ázsiai fickót, mennykő nagy hátzissákkal és japán zászlóval a hátán, aki elmesélte nekünk, hogy autóstoppal járja a világot, éppen Bukarestben volt és Bulgáriába tartott, ám egy buliban úgy berúgtak, hogy rossz vonatra szállt fel, és most fogalma sincs, hol van. Ekkor beszélgettem életemben először japánul. Nézett nagyokat a fickó, mire közöltem vele, hogy nyugodtan megmondhatja, ha hülyeséget beszélek. Ő azonban bólogatott, hogy minden rendben van, csak mondjam meg, hol tanultam japánul, mert pontosan úgy beszélek, mint a nagyapja. Kiderült, hogy egy nagyon régi, Meiji-kori japán nyelvet sikerült megtanulnom. Le is írtam neki néhány dolgot, ő azonban csak bámulta, hiszen ők ilyen írásjeleket már nem használtak. Nálam maradt viszont egy hónapig, és ragadt rám a japán, mint kutyára a kosz.

LVR: Most is ugyanilyen könnyű volna megtanulni egy újabb nyelvet?

BD: Bizonyos idő után már kevésbé. Nálam körülbelül harmincéves koromra kezdett alábbhagyni a lendület, és mire ötvenéves lettem, normalizálódott a helyzet. Anikó lányom szintén szerette a nyelveket, ezért figyeltem arra, hogy a négy nyelvcsaládos dolog bejöjjön. Meg is tanult három-négy év alatt tizenkét nyelvet, és beszélő őket folyékonyan.

LVR: Kutatásaidat nyelvtanuláshoz vezettek?

BD: Ott ingyen volt.

...bólogatott, hogy minden rendben van, csak mondjam meg, hol tanultam japánul, mert pontosan úgy beszélek, mint a nagyapja.

LVR: Nyelvzszeninek tartod magad?

BD: Szó sincs róla! Szerencse is kellett hozzá, hogy minden úgy alakuljon, ahogyan alakult. Találkoztam néhány zsenivel életem során, a zseni azonban teljesen más kategória.

LVR: Miért hagytad itt a szülőföldedet?

BD: Mert nagyon meguntam, hogy bármihez hozzáfogott az ember, ha csak egy kicsit is kreatív akart lenni, mindig baj volt vele. Tudtam, hogy itt semmilyen kilátásom nem lehet. Gyermekkorom óta mániákusan bújtam a térképeket, valószínűleg azért, mert úgy éltünk itthon, mint egy börtönben. Útlevelünk nem lehetett, ha Magyarországra kimehettünk, az már nagy dolog volt, úgyhogy maradt a térkép: mindenütt térképek hevertek. Bármit olvastam vagy hallottam, ha elhangzott a zeneszámban egy helységnév, azonnal rohantam a térképhez, hogy megkeressem. Rettenetesen szerettem Karl May könyveit, nagy részüket persze németül olvastam. Egyiknek az volt a címe: *A Rio de la Plata mentén*, a sztori tehát Argentínában játszódik. Egyszerűen imádtam azt a könyvet, sokszor elolvastam, hiszen tele volt nevekkal, amelyeket meg lehetett a térképen keresni. Sok évvel később egy konferenciára mentem Buenos Airesbe, és volt két szabad hetem. Elmentem Patagónia alsó részében egy Tombo nevezetű helyre, kibéreltem egy lovat és elindultam azon az útvonalon, amelyet Karl May könyvéből ismertem. Patagónia tulajdonképpen egy sivatag,

Irala partvidéke

Regi yami település

ahol a homok mellett van egy kis aljnövényzet is. Valójában egy irdatlan nagy üresség: annyira üres, hogy az embernek véleményét is nehéz róla kialakítania, ugyanakkor fájdalmasan szép is, nem kívánsz elmenni onnan. Ebben az irdatlan tájban lovagoltam, és láttam a távcsöveimmel, hogy másfél napi járásra tőlem valaki közeledik. Másnap azt is láttam, hogy ő is néz engem a távcsövével. Este megpillantottam a tábortűzét, harmadnap pedig találkoztunk. Egy szegedi gyerek volt, aki ugyanazt a könyvet olvasta, velem is volt a könyv, én pedig azon elmélkedtem, hogy senkinek nem mondom el, hová lovagoltam és milyen helyeken járok, mert azt gondolnák, hogy megőrültem. Évekig tartottuk azután a kapcsolatot.

LVR: Egyszóval kalandor típus vagy?

BD: Annak tűnök, de valójában mégsem vagyok az. Sohasem kalandnak indul, amibe belevágok, de valahogy mindig az lesz belőle. Amerikába sem egyenes úton jutottam, hiszen előbb egy menekülttáborban kellett élnem Olaszországban. Ott borzalmas dolgok történtek. A lengyelek és az albánok között például egy alkalommal szabályos háború dúlt valakinek a felesége miatt. Egyik reggel találtam is egy levágott fület a cipőmben, de hamarosan bocsánatot kértek, mert nem az én cipőmbe akarták tenni. Három embert gyilkoltak meg, amíg ott voltam. Később New Yorkba kerültem, ami egy jóval nagyobb menekülttábor, hiszen

mindenki ott ragad le, amikor megérkezik Amerikába. New York nem is Amerika, hanem a világ keresztmetszete, rendkívül érdekes város. Csupán egyszer volt honvágyam annyi év alatt, akkor is csak egy napig: New York után vágyódtam Tunéziából. Ennyi.

LVR: Hogyan rázódtál bele Amerikába? Volt egy célállomásod, ahová el szeretted volna jutni? Vagy ahogy az Isten adta, egyszer csak professzor lettél a Georgiai Állami Egyetemen?

BD: Valójában minden úgy van, ahogy az Isten adja vagy nem adja. Én először az ENSZ-nek dolgoztam egy, a szervezet fejlesztését felügyelő cégnél. A Berlitz nyelviskolánál is tanítottam. Egy lengyel szerelőnél laktam, aki háztartási gépeket javított, vasárnap reggelenként jégszekrényeket mostam a járdán. Később felvettek a Pennsylvaniai Egyetemen doktori képzésre.

LVR: Bekopogtál, hogy jó reggelt, le szeretnék doktorálni nyelvekből?

BD: Á, dehogya, rendszeren felvételizni kellett, végigcsináltam az egészet, és miután felvettek, nyelveket tanítottam, közben párhuzamosan tanultam is. Nem kellett fizetnem, hiszen ők fizettek engem. Mikor lettettem a doktori vizsgák nagy részét, az egyetem elküldött kínai nyelvet tanulni Tajvanba. Az volt az elgondolása a dékánnak, hogy Benedek 3-4 hónap alatt megtanul kínaiul, és a dolgait onnan kezdve kínai nyelven csinálja. Nagyjából így is történt: volt három-négy tanárom, akik

csak engem oktattak ebéd közben is, annyira intenzíven, hogy egy hónap múltán már kínaiul álmodtam. Az volt az igazán érdekes az egészben, hogy a tananyag mellé választanom kellett egy keleti harcművészeti ágat és egy kulturális kurzust is, ami arra jó, hogy az idegenek jobban megismerjék a kínai kultúrát. Én a tékvándót és az ecsetírást választottam.

LVR: Nyelveket könnyebb tanulni vagy tékvándózni?

BD: Szerintem a nyelvek sokkal könnyebbek, tékvándóban teljesen béna voltam. Ha valami jól ment, az csak azért volt, mert idehaza vívtam, ezért erős volt a bal lábam, jó nagyokat lehetett vele rúgni. Kiábrándulás volt az ecsetírás is. Harmincan voltunk a teremben, járt körbe a mester, és az elején mindenkinek vezette a kezét. Már akkor tudtam, hogy nem lesz ebből semmi, visszamentem hát a koordinátorhoz és megkérdeztem, nem adna-e valami más lehetőséget? Mondta, hogy egy tantárgy még maradt, de azt évek óta föl nem vette senki. Kérdeztem: mi az? Mondta, hogy a kínai konyha. Van egy nagyon híres kínai szakács, ott végzett a tajvani egyetemen és szeretne a tudásából valamit visszaszolgáltatni az egyetemnek. Évek óta várja, hogy kerüljön egy idegen, akivel foglalkozhat. Nagyon tetszett az ötlet, kértem is a koordinátort, hogy küldjön engem azonnal a kínai konyhára. Híres étterme volt a szakácsnak, rögtön befogadott a kukták közé. Egy ideig inkább útban voltam, de lassan megtanultam ezt-azt. Három hónap múlva magához hívatott az öreg, és közölte, hogy van egy kis baj. El sem tudtam képzelni, miről akar velem beszélni, arról-e, amit összetörtem a konyhán, vagy inkább arról, amit odaégettem? Azt mondja: maga az egyetemi szerződés szerint hetente egyszer kellene jöjjön, de maga minden nap jön, és most már odajutottunk, hogy érezzük a plusz két kéz jelenlétét a konyhán. Ez nagyon jó, de ha van egy bankettünk vagy más eseményünk, akkor nem tudjuk, hogy mennyire számíthatunk magára, mert lényegében nem kellene jönnie. Diákvízumom volt, amivel nem szabadott fizetős munkát vállalni, de mondtam az öregnek, hogy nem kell nekem semmi, csak engedjék, hogy továbbra is jöjjenek, ingyen is számíthatnak rám! Annyira megörült a válasznak, hogy saját tanoncának fogadott és azt ígérte, megtanítja a rövidítéseket is.

(Folytatjuk)

Fazakas László

Botrányos vízügyek Kolozsváron a 19. század végén

A z ún. második ipari forradalom és az 1867-es kiegyezés után az erdélyi városokban megkezdődtek a városrendezési és modernizációs fejlesztések. A lakosság robbanásszerű növekedése, a népsűrűség, a közegészségügyi problémák és a vagyonosodó polgári középosztály egy új igényeket teremtő világ kialakulását eredményezte. Az ilyen irányba történő változások révén születtek meg a modern, tudatos és tervszerű városfejlesztési gondolatok, ez pedig a korszerű infrastrukturális intézmények megjelenéséhez vezetett. Vízvezetéseket, csatornákat és hidakat építettek, burkolták az utcákat, járdákat, és sétányokat alakítottak ki. Bevezették a távírót, a telefont, a villamos áramot, kiépítették a közúti vasutakat, majd pedig a villamos hálózatokat is.

A 19. század közepe és vége felé a korszerű víz- és csatornahálózat számított az egyik legjelentősebb urbanizációs fejlesztésnek, ami közegészségügyi

szempontból is rendkívüli jelentőséggel bírt, hiszen a gyors ütemű fejlődés révén a folyók és a patakok már nem tudták elegendő vízzel ellátni a településeket, továbbá a gyengén kivitelezett, kezdetleges víz- és csatornahálózat elősegítette a járványok terjedését is. A magyarországi városokban a vízmű- és csatornaépítési munkálatok leginkább a 19. század utolsó évtizedeire váltak jellemzővé. Szegeden már 1862-ben létezett egy ideiglenes vízmű, míg Pótzsonyban csak 1894-ben építették ki a végleges vízrendszert. Sopronban 1892-ben adták át a vízvezetékét, de további építkezések folytak egészen 1896-ig. Besztercebányán 1894-ben nyújtott be tervezetet a budapesti Wasler vállalat. Nagyváradon ugyancsak az előbb említett Wasler-féle Szivattyú és Gépgyár által készített vízművet helyezte üzembe 1895-ben.

Kolozsváron a vízvezeték és a csatornázás ügye 1854-ben merült fel először. Kagerbauer Antal építész tervezetet készített arról, hogy miként lehetne bevezetni és hasznosítani a Szamos vizét a városban. A városi tanács azonban nem vette tárgyalás alá az ügyet, és az 1870-es évekig többé senki nem foglalkozott komolyabban a kérdéssel. Ekkor dr. Salamon József városi és megyei tiszteletbeli főorvos próbálkozott az „elszunnyadt” terv felébresztésével. Számtalan cikket írt a város vízellátásáról, az akkori állapotok hátrányairól, a csatornarendszer szükségességéről, a köztisztasági és közegészségügyi problémákról. Ennek ellenére az akció nem kapott nagyobb visszhangot.

Megváltozott a helyzet az 1880-as évek elejére, amikor is a városi tanács a vízvezeték kiépítésére pályázatot hirdetett, amelyre összesen három cég tett ajánlatot. Az ajánlatok átvizsgálása közben jött meg a közoktatási miniszter leirata is, amelyben értesítette a várost, hogy egy vízművet szeretne

A Karolina országos kórház udvara (képeslap 1914-ből)

építeni az egyetemi intézetek számára. A városi bizottság hosszabb tanácskozásokat követően elhatározta, hogy felfüggeszti az ajánlattevő cégekkel a tárgyalásokat, és a minisztériummal közösen épít olyan vízművet, amely a megfelelő bővítési munkálatokat követően az egész város területét ellátná vízzel.

A bizottság és a minisztérium közötti tárgyalások nem voltak konfliktusmentesek, többször is megszakították és újrakezdték azokat. Végül a minisztérium határozott felszólítását követően a városi képviselők elfogadták az általa ajánlott költségvetési terveket, és elkezdtek az építkezési munkálatokat. 1887 végére sikeresen megépítették a vízművet és egy kisebb vízvezeték-rendszert. Az újonnan megépült vízművet Salamon Antal és Szvacsina Géza képviselők irányítása alatt kezelték.

A kockázatos beruházás sikeres kivitelezésén felbátorodva a városi tanács elhatározta, hogy versenytárgyalást hirdet az egész városra kiterjedő vízvezetékrendszer és egy új vízmű kiépítésére. Az 1890-es év elejére kiszabott határidő lejártáig három pályázat érkezett. Az ajánlatok tanulmányozását követően a városi képviselőtestület a Schlick-féle vasgyár tervezetét fogadta el. Azonban a belügyminisztériumba felterjesztett szerződést a miniszter elutasította, és elrendelte, hogy dolgozzák át a terveket. Mindeközben további kilencven háztartás csatlakozott az egyetemi vízrendszerhez, és emiatt a vízgyűjtő telep már csak napi 788 köbméter vizet tudott szolgáltatni.

A tervek átdolgozása igénybe vett pár évet – bizonyára más, ismeretlen okok is akadályozták az ügy előmenetelét – és így csak 1894 januárjában kezdődtek meg a tárgyalások a szakértői bizottság és a városi tanács között. A tanács és a szakbizottság által közösen készített terveket a törvényhatósági közgyűlés is elfogadta. Ezeket újra felterjesztették a belügyminisztériumba, amely 1894. április 27-én jóváhagyta, és megadta a szükséges engedélyeket az építkezések elkezdéséhez. Ezt követően a törvényhatósági közgyűlés elrendelte egy állandó bizottság felállítását, amely az építkezéseket ellenőrizte. A bizottság tagjai csak építésszek, mérnökök és orvosok lehettek.

A vízvezetéki munkálatok megkezdésekor figyeltek fel arra, hogy az ún. Fásberekben korábban megépített vízgyűjtő kutak vize erősen szennyezett, mivel rengeteg hulladék, szemét került oda, ami mérgezte a talajvizet.

A Karolina országos kórház főbejárata (képeslap 1918-ból)

A kockázatos beruházás sikeres kivitelezésén felbátorodva a városi tanács elhatározta, hogy versenytárgyalást hirdet az egész városra kiterjedő vízvezetékrendszer és egy új vízmű kiépítésére.

A bajt tetézte, hogy a vízvezetéki igazgatóság jelentése szerint a sok esőzés miatt a gyűjtőkutak csövei szennyezetté és iszapossá váltak, ezért felkérték a lakosságot, hogy amíg a problémát megoldják, ne használják a vezetékes vizet. Az igazgatóság az újabb vízminőségi vizsgálatok után 1894. június 21-én elzárta a vezetékek egy részét, mivel a vegytani elemzés szerint a víz továbbra is nagymértékben szennyezett volt. A hatóságok télenlensége és hanyagsága miatt a lakosság körében egyre nagyobbá vált az elégedetlenség.

Albach Géza polgármester 1894 júniusában a vízügyek rendezése érdekében közgyűlést hívott össze. A rendkívül feszült hangulatú tanácskozáson Purjesz Zsigmond, a Kolozsvári Belgyógyászati Klinika igazgatója azt kérte számon a polgármesteren, hogy ki miatt került hulladék és trágya a vízgyűjtő közelébe, és hogy kik a felelősök a víz okozta fertőzésekért. A polgármester röviden tudatta a közgyűléssel,

hogy a mérnöki hivatal helyezte oda a trágyát a part megerősítéséért, de állításuk szerint nem ez fertőzte meg az ivóvizet.

A városban ugyanis többen is megbetegedtek a szennyezett víztől, köztük Haller Károly volt polgármester és családja. Az egykori előjáró a hatóságok mulasztására hívta fel a figyelmet, mivel azok nem zárták el időben a közutakat. A helyzet megoldásáig a vízgyűjtő teljes lezárását javasolták, viszont a polgármester – annak ellenére, hogy már több elemzés is kimutatta a víz szennyezettségét – csak egy újabb vízminőségi vizsgálat után volt hajlandó megadni a fertőző gyűjtőkutak elzárásához szükséges engedélyeket.

A botrányos helyzet tovább fokozódott, amikor a képviselők egy része az egyetemi intézet tanárát, Fábinyi Rudolfot hanyagsággal vádolta meg. Szerintük az általa vezetett intézetnek folyamatosan vizsgálnia kellene a víz minőségét, és az eredményeket elküldeni a polgármesteri hivatalnak. Fábinyi a vádakra reagálva kijelentette, őt és az intézetet a hatóságok soha nem kérték fel a víz ellenőrzésére, de ennek ellenére 1892-től kezdődően havonta egyszer mindig megvizsgálták a víz minőségét. Ha ez valójában így volt, akkor feltevődik a kérdés, hogy az intézet miért nem figyelmeztette időben a lakosságot a víz szennyezettségére?

A következő napokban, egy újabb heves közgyűlésen a hatóságokat vádoló tábor vezetője, Purjesz Zsigmond egyértelműen a polgármesteri hivatalra tette felelőssé a kialakult helyzetért. Deáky Albert felszólalásában a polgármestert védte, és megpróbálta elhárítani a felelősséget. Beszédében kifejtette, hogy

nem megfelelő szakemberekkel végeztették a víz minőségi ellenőrzését, és emiatt keletkeztek félreértések. Látható, hogy a botrányos ügyek nyilvánosságra kerülése után a felelősséget senki sem akarta vállalni: a polgármester a mérnöki hivatalt, a mérnöki hivatal a járványbizottságot, a rendfenntartó szervek pedig az intézetek szakembereit vádolta.

A közgyűléseken folytatott indulatos szócsaták közepette – amelyeknek valószínűleg már politikai színezete is volt –, a Közegészségtani Intézet igazgatója, Rózsahegyi Aladár érdekes közleményt adott ki. Ebből megtudhatjuk, hogy az általa vezetett intézet szerint három fő oka lehet a szennyeződésnek: 1. a vízgyűjtő köré hordott hulladék, 2. az istállótrágya, 3. a Szamoson törtető faüsztatások. Arra a képviselői vádra is reagált, miszerint semmilyen hivatalos intézmény nem ellenőrizte folyamatosan az ivóvizet. Az intézet igazgatója szerint havonta teljes egészségügyi, vegytani és bakteriológiai vizsgálati elemzéseket végeztek, és az eredményeket elküldték a hatóságoknak, amelyek nem vették figyelembe azokat. Emiatt következhetett be az, hogy a hatóságok a botrány kiszivárgása után képtelenek voltak kellően reagálni és intézkedni.

Az ügy megoldására összehívott újabb közgyűlésen a polgármesteri hivatal a folyamatos támadások hátrítása és a lakosság tájékoztatása érdekében hosszas jelentésben tárgyalta a hatóságokhoz intézett kérdéseket és interpellációkat. A hivatal kiállt amellett, hogy a talajvíz minőségének romlását nem az odaszállított hulladék vagy istállótrágya okozta. Szerintük az erős esőzések során megemelkedett vízszint szennyezett területeket érintett, és később onnan visszaszivároga fertőzte meg a vízgyűjtő medence vizét is. Továbbá az is kiderült, hogy a mérnöki hivatal régóta olyan gátrendszer alkalmaz, amelyen a tövisek és cölöpök közé trágyát és kavicsot helyeznek. Mivel a nagy esőzések miatt a város egyes részeit árvíz fenyegette, a vízgyűjtő közelében található gát megépítése sürgős volt. A gátépítési munkát Debreczeni Balázs főmérnök felügyelte. Először a városban felhalmozott szeméttel akarták betömni a gátrészeket, ezt követően jött a trágya használatának ötlete. A polgármester szerint – mivel nem kérték ki a szakértők véleményét ezzel kapcsolatban – nem számoltak azazal, hogy az intézkedéseknek lehetnek negatív következményei, de továbbra

A kolozsvári Élet és közegészségi tanintézet (képeslap 1901-ből)

is határozottan állították, hogy nem az odaszállított trágya a szennyeződés fő forrása. Ezután heves vita tört ki a teremben. Purjesz Zsigmond nem volt hajlandó elfogadni a polgármesteri jelentést, és továbbra is súlyos vádakkal illette a hivatalt. Haller Károly felszólalásában kijelentette, hogy szerinte a gátépítés során felhasznált trágya okozta a víz szennyezettségét. Mindezek ellenére a képviselők többsége – akik nagy valószínűséggel a Szabadelvű párt frakciójához tartoztak – elfogadta Albach Géza jelentését és sajnálatát ez ügyben, valamint kijelentették, hogy nincs értelme tovább folytatni a vádaskodásokat, és ezzel lezárták a botrányos vízügyi kérdést.

Megfigyelhető, hogy a lakosság elégedetlensége, a sajtó felháborodása és az ellenzék támadásai sem bizonyultak elegendőnek arra, hogy a hatóságok elismerjék mulasztásukat és hanyagságukat. Ezzel egy olyan botrányos ügyet zártak le, amelynek nem lettek konkrét felelősei, senkit nem büntettek meg, senki nem mondott le hivataláról. Mindeközben a városban több hétig nem volt iható víz, és sokan megbetegedtek a fertőzések miatt.

Alig múlt el az 1894-es incidens, a következő évben, 1895-ben újabb vízbotrány miatt volt hangos a város. A vezeték vizét vizsgáló főorvos jelentést tett a hatóságoknak, hogy ammónia- és salétromsav-maradványokat talált a mintában. A hatóságok ellenőrzése során kiderült, hogy a fásberek vízyűjtő telepéhez közel, a városi papírmalom mellett egy társaság illegálisan működtet sertéshizlaldát. Fábinyi Rudolfot is felkérték, hogy vizsgálja meg a vizet. Az általa végzett analízisek eredményei

kimutatták, hogy kisebb mennyiségű ammónia volt a vízben, de szerinte nem a sertéstelep okozta a víz szennyezettségét. Ezeket a jelentéseket a vízigazgatóság bizalmatlanul kezelte, és újabb vizsgálatokat rendelt el. Az újabb elemzések is azt mutatták ki, hogy nem a sertéstelep a fertőzés oka, hanem ismét a Fásberekben lévő istálló, amely a korábbi botrányok és heves viták ellenére még mindig működött a vízyűjtő közelében. Nem tudni, hogy miért nem távolították el még 1894-ben az istállót, de bizonyára erős érdekek kötődtek a telep fenntartásához.

Az 1895 októberében megtartott törvényhatósági közgyűlésen váratlan fordulatot vett az ügy. Albach Géza polgármester elismerte, hogy az ártalmatlannak hitt sertéstelep és a fásberek istálló egyaránt szennyezte a vizet, így ennek tudatában végre elhatározták a képviselők, hogy megkezdik a tárgyalásokat az erdőigazgatósággal az utóbbi tulajdonában levő istálló végleges elköltöztetéséről.

Az ügy további részletei nem ismertek, így nem lehet tudni pontosan, hogy mi lett a fásberek istálló sorsa, de Kolozsváron a következő években még sokszor vált szennyezetté a víz, hol a nagy esőzések, hol egyéb fertőzések és higiéniai okok, hol pedig a hatóságok felelőtlensége miatt.

A majdnem teljes városra kiterjedő vízvezetékrendszer csak az 1900-as évek elejére lett kész, és Kolozsvár második legnagyobb költségvetésű fejlesztése volt, a villamos energia bevezetése után. 1903-ra már legalább 1400 háztartás vezette be a vízvezetékét és megközelítőleg 1000 fürdőszoba használta a városi csatornarendszert.

Kósa-Kiss Attila

Az égbolt varázsa

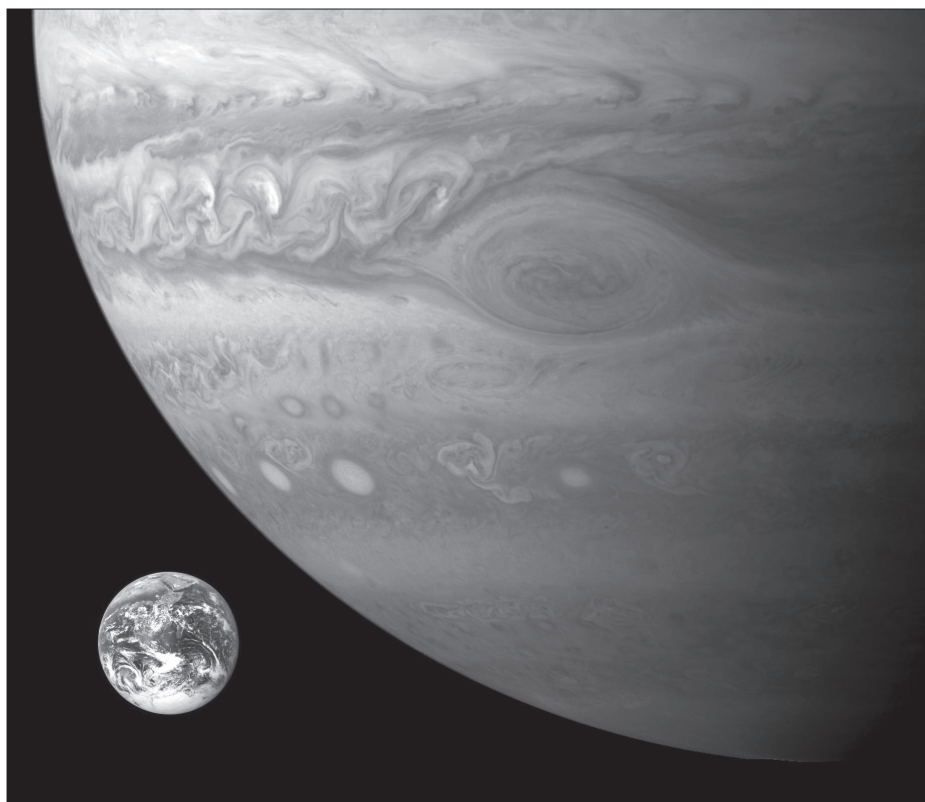
A nyári éjszakák látnivalói

Sok ezer évvel ezelőtt az ókori népek felfedezték, hogy a legismertebb és legfel-tűnőbb égitest, a Nap felkel és lenyugszik. Amikor lebukott, búcsút intettek a lehanyatló tűzgolyónak, éjszaka borult a világra, lehűlt a levegő; ha pedig felkelt, újraéledt a világ, és örvendett élte-tő sugarainak.

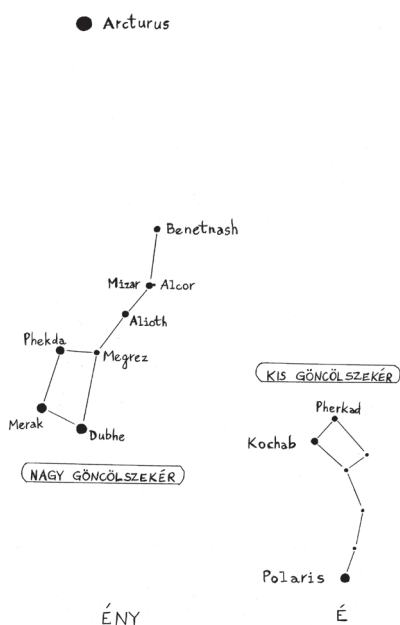
A Nap gömbjének térfogata oly nagy, hogy belsejébe 1 millió 303 800 Földet helyezhetnénk el. Jegyezzük meg, hogy ennek ellenére központi égitestünk csupán egy sárga törpe a csillagok világában. Rendkívül sűrű középpontjából Röntgen- és gammasugarak özönlnek kifelé hihetetlen erővel a csillag kül-ső rétegeibe. A valaha még gyilkos sugárzás lágy, szinte ártalmatlan, sárga fényzöngként lép ki a Nap felszínéről, így éppen alkalmas arra, hogy melegé-ben fürödhessen a Föld.

Minden egyes éjszaka egy-egy csoda. Más napok ragyognak, vagy csak halványan pislákolnak ránk csillagrendsze-rünkön, a Galaktikán keresztül. Színükben, méretükben, hőmérsékletükben, távolságukban és sűrűségükben hihe-tetlen változatosságot mutatnak. Van-nak köztük szuper- vagy hiperóriások, amelyek oly hatalmasak, hogy ha a Nap helyén lennének, akkor bolygónk pályá-jával együtt az óriáscsillagok belsejébe kerülne. Más napok kicsiny, fehér, sár-ga vagy vörös színű törpék, és bár oly nehezek, mint a Nap, kisebbek a Föld-nél. Ezek a csillagok évmilliárdokon keresztül békésen folytatják útjukat a csillagközi térben, míg a nagy tömegű csillaggigászok rövid idő alatt megélt életük hanyatló ágán a szupernóva-rob-banás állapotához közel kerülnek, egy adott pillanatban megsemmisülnek,

A Nap gömbjének térfogata oly nagy, hogy belsejébe 1 millió 303 800 Földet helyezhetnénk el. Jegyezzük meg, hogy ennek ellenére központi égitestünk csupán egy sárga törpe a csillagok világában.

1. ábra. A Jupiter átmérője tízszer nagyobb, mint a Földé

2. ábra. A Nagy és a Kis Göncöl

iszonyatos erejű szétrobbanásuk alkalmával néhány napon vagy héten át saját galaxisuknál is fényesebben világítanak.

Menjünk most ki a szabadba, szemléljük meg a csillagos égbolt szépségét és rejtelmét. Amikor házunk kivilágított szobájából kilépünk az éjszakába, alig látunk valamit. Körülbelül tízpercnyi időre van szükségünk ahhoz, hogy megszokjuk a sötétséget, pupillánk megfelelő méretűre kitáguljon. Ha kívártuk az alkalmazkodáshoz való időt, mind több és több csillag előbukkanásának örvendhetünk.

Nagyvárosban vagy egy nagyobb település környékén nézünk fel az égre? Akkor szinte semmit nem fogunk látni az égbolt szépségeiből.

Nagyvárosban vagy egy nagyobb település környékén nézünk fel az égre? Akkor szinte semmit nem fogunk látni az égbolt szépségeiből. Egyetlen neonreklám letörli az égről a legfényesebb csillagokat. A látóhatárt a korom, a füst szabja meg, a közvilágítás ezernyi fénysugara szó fejünk fölé áthatolhatatlanul sűrű fényburát. A levegő rendszerint igen szennyezett, benne erősen szóródik az utcák, a terek fénye – az égbolt tehát sajnos, közel sem sötét, azonnal észrevesszük az utcai lámpák és a

lakások „kitolakodó” fényeit, amelyek megfigyelhetetlenné teszik az égitestek legtöbbszörét. Tehetünk, tegyünk ellene: irány a város határa!

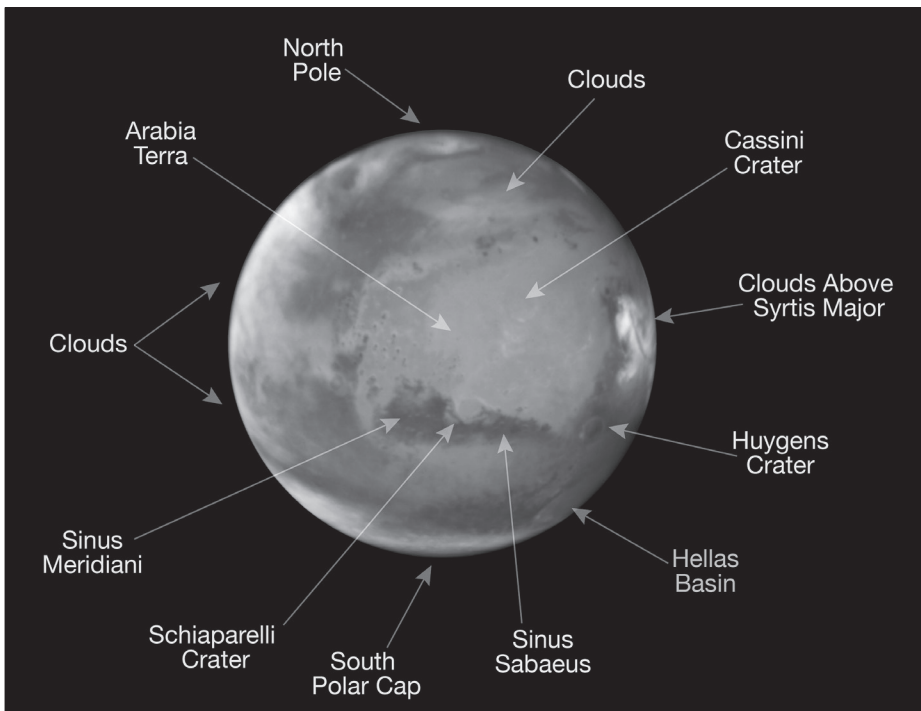
A falusi embert nem csak rétek és erdők veszik körül, hanem kissé a világmindenségben is él. Reggel, munkába menet a hajnalcsillag, azaz a Vénusz bolygó üdvözli, hazatérőben pedig a Hold keskeny sarlójában gyönyörködhet. Nyári, kora őszi estéken tágabb otthonunk, a százmilliárdnyi csillagot számláló Galaktika, a Tejút diszkrét fényű, selymesen hullámzó fátyla kápráztatja el látványával az embert. Elhagyva a várost, álmélkodva állunk meg a megszámlálhatatlan sokaságú, sziporkázó csillagok láttán. Érezzük azt a mérhetetlen űrt, amely elválaszt bennünket azoktól a távoli világoktól, ahová mi, halandó emberek talán sohasem juthatunk el...

A csillagfürkészéshez lehetőleg felhőtlen, de legalább derült égbolt szükséges, amikor nem ontja a fényt a Hold. A telehold erős fénye ugyanis sok-sok halvány csillagot „leparancsol” az égről, elnyomva azokat. Ha hidegfront utáni kitisztult levegőben nézünk felfelé, az égbolt szépségétől elragadtatva azt mondjuk: csillagok milliói ragyognak felettünk. Valójában csak 3–4 ezer csillagot pillanthatunk meg szabad szemmel, hogy pontosan mennyit, az szemünk éleslátásától és a légkör átlátszóságának állapotától függ. Közismert, hogy a csillagok pislognak. Ennyire nyugtalan égitestek lennének? – merül fel bennünk a kérdés. Az űrhajósok a világűrben teljesen nyugodt fényű, tűhegynyi kis fénypontokként írják le azokat. Akkor kézenfekvő, hogy fényük élénk vibrálását a földi légkör okozza. Rendkívül messze vannak tőlünk, ahonnan a fény 50, 100, 1000 évig vagy ennél jóval hosszabb ideig „utazik”, míg a szemünkbe jut, úgyhogy ekkora távolságból tekintve gyakorlatilag nincs kiterjedésük, pontszerűek. Fénysugaraik bolygónk légkörének más és más sűrűségű rétegein hatolnak át, eközben mindannyiszor megtörnek, elhajlanak, ahányszor azokon a különböző sűrűségű közegek áthaladnak. A légkör hidegebb, sűrűbb részén a csillagfény egy pillanatra elsötéteedik. A melegebb, ritkább levegőrétegbe kerülő csillagfény egy másik pillanati időtartamra kifényesedik. Ez a folyamat sokszor megismétlődik, emiatt a csillagokat hunyorogni, sziporkázni látjuk. A bolygók esetében viszont nem tapasztalunk pislogást, mert hozzánk viszonylag közel vannak, kiterjedéssel rendelkeznek. A Nap által megvilágított

korongjuk végtelenül sok fénylő pontból rakódik össze. Mivel ez a sok összetevőből álló fény jut a szemünkbe, az egyes pontokból érkező fénysugarak remegése összegződik, csaknem teljesen kiegyenlítődik.

A falusi embert nem csak rétek és erdők veszik körül, hanem kissé a világmindenségben is él. Reggel, munkába menet a hajnalcsillag, azaz a Vénusz bolygó üdvözli, hazatérőben pedig a Hold keskeny sarlójában gyönyörködhet.

A mesterséges fényektől távoli sötét helyekről feltekintve, a nyári éjjelek égboltján épp a fejünk felett húzódik a Tejút derengő sávja. Binokuláris látcsóval vizsgálva rájövünk, hogy csillagok százazrei, milliói alkotják, amelyek fénye szemünkben egyszerűen összerosóódik. Noha a legnagyobb csillagászati teleszkópokban is piciny fénylő pontoknak tűnnek, és a legcsekélyebb részleteket sem sikerül kimutatni, minden egyes csillag hatalmas izzó gázgömb, amelyek a Naphoz hasonlóan saját maguk termelik az energiát. Bolygórendszerünk a Nappal a középpontjában a néhány százmilliárd csillagot tartalmazó Galaktikánk síkja mentén helyezkedik el, így abban a síkban észleljük a legtöbb csillagot – ezek összessége pedig a Tejút alkotja. Látcsövünket állítsuk élesre, amíg az égitestek pontszerűek nem lesznek. Akkor kezdetjük bolyongásunkat a csillagok útján! Alig leltünk rá az égbolt tetején finoman és haloványan hullámzó fénysávra, máris gyönyörű csillaghalmazokat láthatunk, amelyek ékszerként függenek a bársonyfekete égen. Felhógomolyokra bukkanunk, csillagközi ködök sötétlő por- és világító gázfelhőire, több száz vagy ezer fényévnyi távolságra tőlünk (egy fényév akkora távolságot jelöl, amekkora utat a fény 300 ezer kilométeres másodpercenkénti sebességgel egy év alatt megtesz, s ez 9,46 billió kilométerrel egyenlő). Most tegyük le a távcsövet, és pásztázzuk tovább szabad szemmel az égboltot. A Tejút közelében, annak nyugati oldalán, egészen

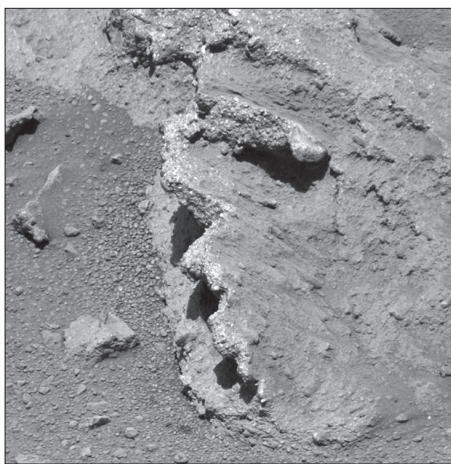

3. ábra. A Hubble űrteleszkóp felvétele a Marsról

fent található egy kékesfehér színű, fényes csillagot, a Vegát. A Vega jelentése húros hangszer, nem véletlenül, hiszen a Lyra, azaz a Lant csillagkép legfényesebb tagja. A nyári égbolt legfényesebb csillaga, felszíne forróbb a Napénál, 10 ezer Kelvin-fok körüli, mérete nagyjából azonos vele. Viszonylag közel, 27 fényévnnyire van tőlünk.

A könnyebb tájékozódás végett a fényesebb csillagokat már az ókorban összekötötték képzeletbeli egyenessel, így születtek a csillagképek. Ennek az volt az előzménye, hogy a csillagalakzatokban az emberek különböző állatokat, tárgyakat véltek felfedezni. A csillagképek csupán fantáziánk szüleményei, a valóságban nem léteznek. Ilyenkor a legismertebb

és legnépszerűbb csillagképet, a Nagy Göncölszekeret az északnyugati égen, jó magasan láthatjuk, rúdjaival felfelé (2. ábra). (A vastagabb korongok fényesebb csillagokat, a kisebbek halvány csillagokat jelölnek.) A szekérrúd középső csillaga, a Mizar mellett pusztán szemmel látható egy jóval halványabb, az Alcor. Ennek megpillantásával tesztelték az óegyiptomiak és a babiloniak a katonaköteles ifjak látását: aki nem látta, azt rossz szeműnek és a katonaelet szempontjából alkalmatlannak könyvelték el. A Mizar hármas csillagrendszer alkot, az égitestek között tömegközéppont körül keringenek (két halvány komponensének létezésére óriásteleszkópok színképelemzése során derült fény). A szekér hátsó részét alkotó Merak és Dubhe csillagok csaknem egészen pontosan kijelölik a Polarist, közismertebb nevén a Sarkcsillagot, amely a Kis Göncölszekér legfényesebbik csillaga. Az a képzeletbeli földtengely irányába esik, egész évben ugyanott találjuk – bolygónk tengelyforgása a helyzetét más csillagokéval ellentétben nem befolyásolja. Ha az északi féltéken barangolva bárhol, bármikor, derült éjjelen tudni szeretnénk, merre van a földrajzi északi irány, csak meg kell keresnünk a Polarist. A Nagy Göncölszekér rúdjának képzeletbeli íves meghosszabbításában található egy narancsos-sárga színű fényes óriáscsillagot, a Bootes, avagy az Ökörhajcsár konstelláció alfa jelzésű csillagát, az Arcturust, amelynek

4. ábra. Kiszáradt folyómeder a Marson?

átmérője 23-szor nagyobb a Napénál. Viszonylag ez is közeli égitest, csak 35 évre van szüksége a fénynek ahhoz, hogy onnan hozzánk eljusson. Ha a Nap helyéről világítana, izzó gömbjének átmérője akkora lenne, mintha képzeletben 24 teleholdat egymás mellé raknánk.

A nyugodt fényvel ragyogó bolygók közül kezdjük a kedvezőtlenebb láthatóságú, inkább csak július folyamán észlelhető Jupiterrel. Az idei nyáron sötétedés után másfél-két órán keresztül a nyugati égen tartózkodik (a Föld forgása miatt nem sokkal éjfél után lenyugszik), mint sárgásfehér csillag tündöklök. Átmérője tízszer nagyobb, mint a Földé (1. ábra), az óriási, túlnyomórészt gázokból álló bolygó 9 óra alatt fordul meg saját tengelye körül. Szédületesen gyors tengelyforgása eredményezi légkörének az egyenlítővel párhuzamos sávjait. 60 hold kering körülötte, legtöbb kísérőjét a kisbolygók övezetéből „lassózta” magához. A másik bolygó, a feltűnően narancsvörös színben pompázó Mars (a Jupiterhez képest egy órával tovább követhető az égen, míg le nem nyugszik), méretét tekintve bolygónknak csupán egyharmada. A Hubble-űrteleszkóp 2016. május 12-i felvétele (3. ábra) szerint a bolygót uralja a vasoxidban gazdag vöröses talaj, fent és lent a pólus-sapkák fagyott szén-dioxid hómezői ismerhetők fel, az égitest bal- és jobb oldalán szén-dioxid- és vízgőz-felhők (clouds) kéklenek. A Curiosity marsjáró szondának egy, a geológusok szerint a távoli múltban kiszáradt folyómedret sikerült megörökítenie (4. ábra), amire a kőzet jellegzetes rétegződése és szerkezete utal.

Teleholdra július 19-én és augusztus 18-án számítsunk. Binoklinkat rá ne irányítsuk, mert az onnan visszaverődő napfény elvakíthat bennünket. Válasszuk inkább az első és utolsó negyed körüli fázisban levő Hold felszínét a tanulmányozáshoz, egy héttel a telehold előtt, illetve után. A „tengerek”, a szabad szemmel is jól látható szürke foltok valójában hatalmas, medenceszerű, többé-kevésbé sík területek. Hét-, tíz- vagy húszszoros nagyítású látcsövek mindegyikével láthatók a Hold legnagyobb krátere.

Nagyobb számú meteorhullás megfigyelésére július végén, augusztus 12-e és 20-a körül van esélyünk a júliusi Aquaridák, a Perszeidák, illetve a kappi Cygnidák jóvoltából – e meteorrajok por- és kőzetfelhőzetének legsűrűbb részén ugyanis azokban a napokban fog áthaladni a Föld.

Fleisz Katalin

Észrevétlen, lappangó hiányok

Grönewald úr, a svéd diplomata 1956 után egy ausztriai menekülttáborból kimentett-elhozott egy hároméves magyar gyermeket, akit aztán örökbefogadott fiuként neveltek fel feleségével Svédországban.

Hogyan függ össze az egyéni sors a történelmi változásokkal? Hogyan kuszáldódik össze politika és személyesség? Schein Gábor regénye* többek között ezekre a kérdésekre keresi a választ. De legalább ennyire benne van a kötetben az örület, az egyéni identitás szakadásokkal teli mintázata, a múlt súlyos terhe. Számos kérdést sűrít magába ez az amúgy vékony regény, mindegyik kérdéskör akár egy-egy külön könyvet is megérdemelne.

Az értelmezők között megoszlanak a vélemények arról, hogy a regény mennyire tudja elvarrni felvetett szálait. Az viszont tény, hogy a regény egészét belengi valamiféle titokzatosság, a személyes múlttra vonatkozó nyomozás rejtélyessége. Tudjuk, a közép-európai

narratívákban a múlt identitáshordozó tényező, amikor is a múlt megértése, „bevallása” utat mutat saját jelenünkhöz. Persze szükségszerűen a múlt elakadtsága, traumatikussága az, ami értelmezés után kiált. Így van ez a regényben is: a szereplők saját, valahol elakadt élettörténetüket, ezáltal saját identitásukat igyekeznek felgöngyöltetni.

Hogy magára a történetre is rátérjünk, az dióhéjban a következő: Grönewald úr, a svéd diplomata 1956 után egy ausztriai menekülttáborból kimentett-elhozott egy hároméves magyar gyermeket, akit aztán örökbefogadott fiuként neveltek fel feleségével Svédországban. A fiút, Ervint helyét nem találó, ingatag személyiségű férfiként ismerjük meg a regényben. Felesége halála után Grönewald úr nyomozásba kezd, arra kíváncsi, ki lehetett gyermeke anyja, mi volt a sorsa. Utolsó tetteként – ugyanis súlyos rákot diagnosztizáltak nála – még fel akarja deríteni családját mintegy kárpótlásként az elhallgatott múltért. Emiatt 2006 őszén Pestre látogat, hogy az édesanya múltjának nyomára bukkanjon...

2006-ban járunk tehát a regény jelenében, amikor is ez a jelen minden, csak nem a múlt szabatos megértésének nyugalmas terepe. Az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet (ismertebb nevén a „Lipótmező”) bezárását megelőző zavaros, vészjósló légkörében ez a *a nem tudni (mi?) lesz* hangulat már az örület előszele. Maga a tett, az egy tollvonással megszüntetett intézet, nemcsak konkrét, de szimbolikus is, abban az értelemben, hogy az örület és normalitás között a határok eltörlődnek.

Schein Gábor. Fénykép: Studio Bakos

Múlt és jelen történeteszlái az Intézet gyűjtőpontjából sugároznak szét. A Bíró doktornő – akit Grönwald úr levélben keres meg – segítségével felkutatott kórkép az '56-os menekülttáborból elhozott Ervin anyjához, a zsidó kommunista Stiller Anna betegségéhez vezet vissza. Ez a kórkép az egyetlen valós kordokumentum, ami köré a regény felépíti fiktív világát. Mekkora ellentét feszül a szabatos diagnózis (*paranoid skizofrénia*) és a burjánzóan önálló életet élő betegség között! A kórkép lezár, kategorizál – és ezzel együtt ítéletet is mond. Azonban a kórképet olvasó Bíró doktornő meglátása kulcsfontosságú a regény szempontjából: „tudta, hogy a kórrajzok sokszor a személyesség, a politika és a pszichiátria találkozásait dokumentálják, és ezek a találkozások nem mindig szerencsések.” A betegség pontos leírásából az derül ki, hogy a paranoid skizofrénia valójában az egyén alkalmazkodási képtelensége az egymást váltó ideológiákhoz. Ervin anyjának tévképzetei: az agya helyére '56 óta befészkelte *Gép*, ami átvette az irányítást gondolatai, álmai fölött a politikai hatalom irracionalissá nőtt torzképe. S mint ilyen a hatalom felé tart tükröt – a hatalom örületének egyetlen lehetséges reakcióját mutatja meg: a betegségét.

A regényben fontos szerepet játszanak az írott dokumentumok: a személyes okmányok, levelek, kórrajzok. Nem elsősorban abban az értelemben, hogy konzerválják a múltat, hanem inkább

feltépik az elfelejtett-eltemetett történeteket, és szembenézésre kényszerítene, hogy aztán az olvasó számára világossá váljon: a személyes múlt túlmutat a dokumentumokon. A kapcsolatok illékonyágát nem lehet tárgyakba, de még látványokba, rituálékba sem merevíteni. Ez lepleződik le Grönwald úr gyűjtőszervenvedélyében – a menekültek hátrahagyott tárgyai köré különböző történeteket költ –, amik valójában emberi kapcsolatainak pótlékai. És ha már itt tartunk, az emberi kapcsolatok azok, amelyeket hiányként mutat be a narrátor finom elhallgatásokra, rezdülésekre figyelő nézőpontja. Bizonyítékul annak, hogy nemcsak hűvösen távolságtartó ez a narráció, de képes az olvasóhoz közel hozni mély tartalmakat anélkül, hogy leleplezne. Egyszerre tartja fenn a detektívtörténet szétszálazó izgalmát és a „mély”, esszéisztikusan elemző hangot. A detektívtörténet hangjára példa a regény első fejezetének első mondata, ami ennek a nyomozásnak mindjárt a kellős közepébe röpít. „Grönwald úr tíz nappal a halála előtt üzenetet küldött Budapestre Bíró doktornőnek, hogy haladéktalanul szálljon repülőre, és anélkül, hogy utazása céljáról bárkit értesítene, azonnal keresse föl”. És a mélyenszántó, elemző hangra Grönwald úr tetszetős, akár még igaznak is tűnő, ideológiákba csavart boldogtalan házassága: „A világ törvényeit, amelyben élnek, és amelyben felnőttek, akkor is a gyilkolás törvényei irányítják, ha ez nem is minden pillanatban látszik. Ez a világ megtűri ugyan a személyes boldogságot, de csak azért, hogy a legváratlanabb órában egyetlenül csúfot úzzön belőle, mégpedig joggal. Boldogságát senki sem keresheti a törvényeken kívül, akkor sem, ha egy olyan szélvédett helyen él, mint Svédország, csakis a törvényeken, a gyilkolás törvényein belül. Ilyen kifinomult és bonyolult magyarázatokkal tették felelőssé boldogtalanságukért a világ állapotát.”

Azonban van a regénynek egy olyan rétege is, amikor a nyelv nem lélektani mélységek után kutakodik, nem oszkozni akar (mert néhol túl okos ez a regény), inkább engedelmesen idomulni a bizonytalansághoz. Példaként álljon itt Bíró doktornő zaklatott életének egy hosszú idő utáni első csöndes délutánja. Ez a képzeletvilágba szétterülő délutáni csend, aminek, szintén testekre, tárgyakra, enteriőrökre van szüksége. Lehetne ez a csend az intézeti bezárást követő új kezdet nyitánya, valamiféle tiszta lappal indulás, de – számomra

legalábbis üdítően – mégsem az. A csend csend marad a maga értetlenségében, és a felmerülő kérdések ezt az értetlenséget teszik még egyértelműbbé. „Bíró doktornőt valami mégis megzavarta az olvasásban. A csönd. A csönd, amely nem a táj csöndje volt, nem a láger lélegzésének szüneteiben vette birtokába a távoli kilométereket. Ez a csönd benne ébredt, a fülében, a homloka mögött, a kezében.(...) Hogy lehet, hogy most senki sem hívja? Senki nem keresi. Hogy lehet az? Ezek szerint mégsem volt olyan fontos a többiek számára, mint hitte? Ivott a teából, de most nem ízlett neki annyira. Lehet, hogy inkább fekete teát kellett volna választani. Szikárabb, egyértelműbb ízt.”

A regényben fontos szerepet játszanak az írott dokumentumok: a személyes okmányok, levelek, kórrajzok.

Lehet, hogy a megidézett svédországi enteriőrökben is ugyanez a csönd lap-pang? A könyv borítóján első látásra szokatlan, meglepő a csupa nagybetűs, névelő nélküli cím. Egy lokalizálatlan, emberi arcot nélkülöző valamiféle átfogó „svédség” tűnik szembe nagy sárga betűkkel. Ugyanakkor minden tetszetős észak-mítosztól is elhatárolódik a regény. Enteriőrjei, közelképei: a hódarás utcarészlet, a kissé szűkös játszótér, Ervinék célszerűen berendezett polgári otthona bármilyen hazai közegbe is odaképzeltető. A könyv borítója ugyanakkor valamilyen otthonos, védett idillt ígér. A könyvet elolvasva már inkább az tűnik fel, hogy az ablakpárkányra kitett cipők milyen egyedül vannak.

S ha már képekről esett szó, nem mehetünk el szó nélkül a regénybe ékelt fényképek (Szócs Petra munkái) mellett, amelyek szerencsésen idomulnak a szöveg szemérmes, bensőséges nyelvéhez. Nem illusztratívák, nem nagy hangan demonstrálni akarnak, inkább a regény mellett egy másik, immár képi narratívát kívánnak fenntartani, amihez a történet egy-egy momentum asszociatíván hozzákapcsolható. Talán annyit bizonyítva mégis, hogy a regénnyel felébresztett világ tágabb (lehet) a végigvitt történetnél – amit a végén mégiscsak le kell zárni.

* Schein Gábor: *Svéd*. Pesti Kalligram Kft. kiadó, 2015

Gróf Gyulaffy László halálának és temetésének bécsi anyakönyvi forrásai

Gróf Gyulaffy [Gyulafi, Gyulaffi] László (1699–1754) erdélyi kancellár életútja jórészt ismert és feldolgozott. Bécsben bekövetkezett halálának anyakönyvi forrásait azonban eddig senki nem kereste. Jőmagam tehát arra vállalkoztam, hogy megleljem, kutatásaimat siker koronázta, és így az alábbi rövid publikációban megismerkedhetünk a rátóti gróf Gyulaffy család utolsó fisarjának eredeti halotti- és temetési anyakönyvi bejegyzéseivel.

Gyulaffy László halála és temetése

A legújabb – de a régebbi – életrajzi lexikonok és a genealógiai szakirodalom közlése szerint gróf Gyulaffy László Bécsben, 1754. szeptember 27-én távozott az élők sorából. Néhány egyéb, a 19. században megjelent publikáció viszont azt állítja, hogy Gyulaffy kancellár egy nappal korábban, azaz 1754. szeptember 26-án hunyt el a császári fővárosban. A korabeli bécsi újság, a Wienerisches Diarium 1754. október 2-ai számában pedig az olvasható, hogy 1754. szeptember 28-án hunyt el „Ladislaus Graf Gyulaff[y], Freyherr von Ratoth”, azaz gróf Gyulaffy László, Rátót bárója.

A legmegbízhatóbb – és véleményem szerint a valós dátumot közlő – „forrás” a grófnak a gyulafehérvári székesegyházban 1908-ban megtalált koporsója. Pontosabban az abban található és az elhunyt belső részeit tartalmazó urnája, amelynek vörösréz sírtábláján a következő szöveg olvasható: „Hic recondita iacent intestina excellentis / simi ac illustrissimi domini comitis Ladis- / lai Gyulaffi cancellarii aulici Tran / sylvanici camerarii nec non consili- /

A gróf Gyulaffy család címere

*Gróf Gyulaffy László
erdélyi kancellár
életútja jórészt ismert
és feldolgozott.
Halálának anyakönyvi
forrásait azonban eddig
senki nem kereste.*

arii intimi, qui Vienaе ano MDCCLIV. / die vero XXVII mensis septembris anno aetatis suae quinq̄ua- / gesimo quinto, cursum / suum consumavit.” Tehát e szerint gróf Gyulaffi László 1754. szeptember 27-én, életének 55. évében távozott az élők sorából.

Az utolsó Gyulaffy gróf sírköve a századok során megsemmisült. Entz Géza 1958-ban, a gyulafehérvári székesegyházról szóló monográfiájában ugyanígy ezt a műalkotást a már elpusztult síremlékek között sorolja fel.

Summa summarum, rátóti gróf Gyulaffy László erdélyi kancellár Bécsben, 1754. szeptember 27-én hunyt el és a földi maradványait először – mint arról majd az alábbiakban olvashatunk – 1754. szeptember 30-án a bécsi Szent István római katolikus főszékesegyház kriptájában, majd – ismeretlen

Gyulaffy László halotti anyakönyvi bejegyzése

időpontban – a gyulafehérvári római katolikus székesegyház alatti sírboltban helyezték örök nyugalomra.

Halálának és temetésének bécsi anyakönyvi forrásai

Mivel Gyulaffy László gróf római katolikus vallású volt, ezért a figyelmem az osztrák főváros római katolikus plébániái felé fordult. Nehézséget okozott azonban, hogy a 18. század elején Bécs belvárosában, azaz a „Ring”-en belül négy római katolikus egyházközség (Hofburgpfarre, Pfarre St. Michael, St. Stephan, Schottenpfarre), valamint négy, saját anyakönyvekkel rendelkező kórház, illetve templom (Bürgerspital, Hofspital, Armenhaus, Kirche Maria am Gestade) működött. A külvárosában, azaz a „Gürtelen” belül pedig további négy plébánia (Pfarre Gumpendorf,

Pfarre St. Leopold, Pfarre St. Ulrich) és egy kórház (Spital St. Marx) vezetett matrikulákat.

Hosszas kutatás után, végül a Szent István Érseki- és Székesegyházi Levéltárban (Archiv der Metropolitan- und Domkirche zu St. Stephan in Wien), a Szent István Plébánia (Pfarre St. Stephan in Wien I.) matrikuláiban találtam meg Gyulaffy László gróf eredeti halotti- és temetési anyakönyvi bejegzéseit.

A halotti anyakönyv bejegyzése

A bécsi Szent István Plébánia halotti matrikuláiban található, német nyelvű bejegyzés adatai szerint az – 1754. szeptember 17-én – elhunyt „Ihre Excell[enz] der Hoch und Wohlgebohren Herr Herr Ladislaus Gyulaffy Freiherr v[on] Ratoth”,

azaz, kegyelmes, méltóságos és nagyságos gróf Gyulaffy László úrnak, Rátót bárójának a földi maradványai 1754. szeptember 30-án 2. osztályú temetésben részesültek.

A bécsi Szent István Plébánia temetési anyakönyveiben található, német nyelvű bejegyzéséből megtudhatjuk továbbá, hogy a Szent István főszékesegyház kriptájában, 1754. szeptember 30-án eltemetett 55 éves „Ihre Excell[enz] der Hoch- und Wohlgebohren Herr Herr Ladislaus Gyulaffy Freiherr v[on] Ratoth, Ihre Römisch[er] Kayserlich[er] Königlich[er] Majestät[ät] Cammerer, wircklich[er] geheimer Rath und der Fürstenthums Siebenbürgen Hoff-Canzler”, azaz, kegyelmes, méltóságos és nagyságos gróf Gyulaffy László úrnak, Rátót bárójának, a Római Császári Királyi Fenség kamarásának, valóságos titkos tanácsosának és erdélyi udvari kancellárjának a temetési költségei összesen 62 forint 69 krajcárt tettek ki. A kiadások tételes felsorolásából pedig kiderül, hogy a sírhely 30 forintba, a rajta elhelyezett kereszt 5 forintba került. A négy pap 4 forint, a zenészek 12 forint, a nyolc koporsóvivő 2 forint 6 krajcár anyagi juttatásban részesültek. De fizetni kellett a ravatalért, a koporsóért és a szemfedőért is.

A Székelykő mellett. Farkas György fényképe

Teltház a Magyar Versmondók Egyesülete 20. évfordulóján